Osuđenička samouprava kao jedan od oblika tretmana u zatvorskom sustavu

Đurkan, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:498603

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**



Repository / Repozitorij:

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository







SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

EDUKACIJSKO – REHABILITACIJSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

OSUĐENIČKA SAMOUPRAVA KAO JEDAN OD OBLIKA TRETMANA U ZATVORSKOM SUSTAVU

STUDENTICA: Monika Đurkan

ZAGREB, rujan 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

EDUKACIJSKO – REHABILITACIJSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

OSUĐENIČKA SAMOUPRAVA KAO JEDAN OD OBLIKA TRETMANA U ZATVORSKOM SUSTAVU

MENTORICA: izv.prof.dr.sc. Anita Jandrić Nišević

STUDENTICA: Monika Đurkan

ZAGREB, rujan 2018.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad (*Osuđenička samouprava kao jedan od oblika tretmana u zatvorskom sustavu*) i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Monika Đurkan

Mjesto i datum: Zagreb, rujan 2018.

SAŽETAK

Osuđenička samouprava kao jedan od oblika tretmana u zatvorskom sustavu

Studentica: Monika Đurkan

Mentor: izv.prof.dr.sc. Anita Jandrić Nišević

Program/modul: Socijalna pedagogija/ Odrasli

Kroz povijest su se mijenjala shvaćanja o uzrocima kriminalnog ponašanja, a sukladno tome promijenilo se i shvaćanje o ulozi zatvorske kazne. Svrha kažnjavanja počinitelja kaznenih djela je izražavanje društvene osude zbog počinjenog kaznenog djela, jačanje povjerenja građana u pravni poredak utemeljen na vladavini prava, utjecanje na počinitelja i sve druge da ne čine kaznena djela kroz jačanje svijesti o pogibeljnosti činjenja kaznenih djela i o pravednosti kažnjavanja te omogućavanje počinitelju ponovno uključivanje u društvo. Kazna zatvora temelji se na rehabilitacijskom pristupu koji je orijentiran na rehabilitaciju i resocijalizaciju, odnosno, osposobljavanje zatvorenika za život na slobodi u skladu sa zakonom. Za uspješnu rehabilitaciju i resocijalizaciju koriste se različiti tretmanski postupci, koji se primjenjuju sukladno potrebama svakog zatvorenika. Osuđenička samouprava u tretmanskom smislu zatvorenicima pruža priliku za unaprjeđenje njihovih potencijala s ciljem osposobljavanja za odgovoran život na slobodi, nakon izdržane kazne zatvora. U ovom radu će biti prikazan jedan od oblika osuđeničke samouprave- španjolski model organizacije života zatvorenika pod nazivom „Módulo de Respeto" kroz uspostavljanje Pilot projekta "Zajednice UZOR" u zatvorski sustav Republike Hrvatske.

Ključne riječi: rehabilitacija, tretman, osuđenička samouprava, Zajednica UZOR

ABSTRACT

Convicts' self-government as one of the forms of treatment in the prison system

Student: Monika Đurkan

Mentor: izv.prof.dr.sc. Anita Jandrić Nišević

Program/module: Social pedagogy/ Adults

The perceptions of the causes of criminal behavior have changed throughout history, and, in accordance with that, the perception of the role of the prison sentence has also changed. The purpose of punishing perpetrators of criminal acts is to express social condemnation of the perpetrated criminal act, to strengthen citizens' trust in a legal order based on the rule of law, to influence perpetrators and all others not to commit criminal offenses by increasing awareness of the perilous nature of criminal acts and the fairness of punishment and enabling the perpetrator to re-engage in society. The prison sentence is based on a rehabilitation approach which is oriented towards rehabilitation and re-socialization, respectively, the training of prisoners for living in accordance with the law at liberty. Various treatment procedures are used for successful rehabilitation and re-socialization, which are applied in accordance with the needs of each inmate. Convicts' self-government in a therapeutic sense provides prisoners the opportunity to improve their potential with the aim of training tem for responsible life at liberty after imprisonment. In this paper, one of the forms of convicts' self-government - the Spanish model of the organization of prisoner life called "Módulo de Respeto" will be presented through its establishment as a pilot project "UZOR Community" in the Croatian prison system.

Key words: rehabilitation, treatment, convicts' self – government, UZOR Comunnity

SADRŽAJ

1. UVOD 1
2. KAZNA ZATVORA 2
2.1. Svrha kažnjavanja i rehabilitacijski pristup 2
2.2. Tretman zatvorenika 3
3. ZATVORSKI SUSTAV REPUBLIKE HRVATSKE 5
3.1. Programi tretmana u zatvorskom sustavu Republike Hrvatske 5
3.1.1. Opći programi tretmana 6
3.1.2. Posebni programi tretmana i edukativno – razvojni programi 9
4. OSUĐENIČKA SAMOUPRAVA 14
4.1. „Modulo de Respeto“- Iskustva Zatvorskih sustava Španjolske i Francuske 14
4.2. Upoznavanje prakse Zatvorskog sustava Španjolske 16
4.3. Uspostavljanje Pilot Projekta uvođenja „Zajednica UZOR“ u zatvorski sustav Republike Hrvatske 17
5. ZAJEDNICA UZOR 20
5.1. Što su Zajednice UZOR? 20
5.2. Teorijska osnova 21
5.2.1. Psihosocijalna klima 21
5.2.2. Formalna i neformalna organizacija 22
5.2.3. Grupa 23
5.2.4. Učenje 23
5.3. Ciljevi 26
5.3.1. Opći ciljevi 27
5.3.2. Specifični ciljevi 27
5.3.3. Operativni ciljevi 28
5.4. Preduvjeti za ulazak zatvorenika u Zajednicu UZOR 28
5.5. Odbori i tijela Zajednice UZOR 30
5.5.1. Odbor za suživot 31
5.5.2. Odbor za prijam 32
5.5.3. Odbor za aktivnosti 33

5.5.4. Dnevni sastanak 34
5.5.5. Sastanak zatvorenika voditelja 34
5.6. Tim tretmanske zajednice UZOR 35
5.7. Vrednovanje 36
5.7.1. Dnevno vrednovanje 37
5.7.2. Tjedno vrednovanje 38
5.8. Sustav skupina 39
5.9. Aktivnosti 40
5.10. Utjecaj Zajednice UZOR na kazneno tijelo 41
6. EVALUACIJA PILOT PROJEKTA UVOĐENJA ZAJEDNICA UZOR U ZATVORSKI SUSTAV REPUBLIKE HRVATSKE 43
6.1. Iskustva zatvorenika 44
7. ZAKLJUČAK 46
8. LITERATURA 48

1. UVOD

Osuđenička samouprava tema je kojom se nije bavilo mnogo autora, stoga je literatura vezana uz tu temu veoma štura. Najranije reference na osuđeničku samoupravu sežu u 1793. godinu i *Walnut Street Jail* u Philadelphiji, zatvor u kojem su zatvorenici uspostavili pravila s ciljem postizanja skladnog suživota. Najraniji suvremeni zapisi o osuđeničkoj samoupravi nastali su 1888. godine nakon organiziranja Lige međusobne pomoći (*The Mutual Aid League*) u *Michigan Penitentiary*, unutar koje su zatvorenici na mjesečnoj bazi održavali sastanke bez nadzora, pod vodstvom upravitelja, održavajući osnovne ideale samoupravljanja i grupnog unapređivanja (Baker, 1964).

Rasprave o osuđeničkoj samoupravi obično su bile karakterizirane senitmentalnim uvjerenjem da bi zatvorenici trebali imati glasa u zatvorskim poslovima, ili suprotnim uvjerenjem, da su zatvorenici nesposobni za upravljanje. Definicija osuđeničke samouprave je nejasna i podložna različitim tumačenjima, ali se osuđenička samouprava obično identificirala sa savjetodavnim vijećem u kojem su odabrani zatvorenici imali ograničene ovlasti u relativno trivijalnim poslovima. U tretmanskom smislu, osuđenička samouprava zatvorenicima pruža priliku za unaprjeđenje njihovih potencijala te je osmišljena s ciljem osposobljavanja zatvorenika za odgovoran život na slobodi nakon izdržane kazne zatvora (Johnson, 1977).

U ovom diplomskom radu će biti prikazan suvremeni oblik osuđeničke samouprave kroz predstavljanje španjolskog modela organizacije života zatvorenika pod nazivom „Módulo de Respeto“, odnosno uspostavljanje Pilot projekta „Zajednice UZOR“ u zatvorski sustav Republike Hrvatske.

2. KAZNA ZATVORA

2.1. Svrha kažnjavanja i rehabilitacijski pristup

Kazna zatvora već se nekoliko stotina godina koristi kao najvažnija i najrasprostranjenija metoda u borbi protiv kriminala. Kroz povijest su se mijenjala shvaćanja o uzrocima kriminalnog ponašanja, a sukladno tome promijenilo se i shvaćanje o ulozi zatvorske kazne (Damjanović i sur., 2000). Ideja o rehabilitaciji počinitelja kaznenih djela za vrijeme izvršavanja kazne zatvora dovela je do promjena u načinu izvršavanja kazne zatvora (Pinatel, 1964; prema Damjanović i sur., 2000). Petersilia (2004; prema Maloić i sur., 2015) navodi kako način izvršavanja kazne zatvora igra ključnu ulogu u sprečavanju recidivizma, a rehabilitacija zatvorenika treba započeti odmah nakon što je zatvorenik počeo s izdržavanjem kazne zatvora.

U članku 41. Kaznenog zakona Republike Hrvatske stoji kako je svrha kažnjavanja „izraziti društvenu osudu zbog počinjenog kaznenog djela, jačati povjerenje građana u pravni poredak utemeljen na vladavini prava, utjecati na počinitelja i sve druge da ne čine kaznena djela kroz jačanje svijesti o pogibeljnosti činjenja kaznenih djela i o pravednosti kažnjavanja te omogućiti počinitelju ponovno uključivanje u društvo“ (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17). Usko vezano uz svrhu kažnjavanja, Zakon o izvršavanju kazne zatvora definira glavnu svrhu izvršavanja kazne zatvora: „uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, njegovo osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima“ (NN 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13), čime je istaknuto da se izvršavanje kazne zatvora temelji na rehabilitacijskom pristupu (https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159. Pristupljeno 03.09.2018.) Oba zakona u svojim definicijama sadržavaju aspekt počiniteljevog uključivanja u društvo, odnosno osposobljavanja za život na slobodi u skladu sa zakonom, čime se naglašava važnost rehabilitacije i resocijalizacije za vrijeme izvršavanja kazne zatvora.

Rehabilitacija počinitelja kaznenih djela odnosi se na sve postupke koji su usmjereni na promjenu ili normaliziranje počinitelja kaznenih djela u društveno prilagođene osobe, uključujući psihološke programe, programe liječenja od ovisnosti, programe obrazovanja i osposobljavanja za rad, pomoć pri zapošljavanju i stambenom smještaju te „kuće na pola puta“

Lynch (2000; prema Phelps, 2011), a resocijalizacija podrazumijeva „postupke i procese koji dovode do društveno poželjnih promjena u stavovima, vrijednostima i ponašanju osoba kod kojih socijalizacija nije dovela do društveno prihvatljivih ponašanja već do antisocijalnog ponašanja“ (Petz, 2005; prema Jukić i Sabljo, 2017). Uspješna resocijalizacija i rehabilitacija podrazumijevaju preodgoj zatvorenika, a glavno oruđe koje se koristi za preodgoj zatvorenika je zatvorski tretman (Jukić i Sabljo, 2017).

2.2. Tretman zatvorenika

Kao što je već spomenuto, tretman se koristi kao glavni medij za preodgoj zatvorenika. Njegov zadatak je doprijeti do zatvorenika i rekonstruirati njegov sustav vrijednosti tako da bude prihvatljiv široj društvenoj zajednici i samom zatvoreniku, odnosno „izgraditi“ socijalno – društveno funkcionalnu ličnost koja je sposobna za samoaktualizaciju, bez ulaženja u bilo kakve konflikte s drugim ljudima. U podlozi tretmana stoje preodgojne mogućnosti resocijalizacije koje se prvenstveno sastoje od razvoja moralnih crta ličnosti, stjecanja radnih navika, stjecanja obrazovanja te kvalitetnog provođenja slobodnog vremena, a cilj tretmana zatvorenika je u sigurnom okruženju zatvorskog tretmana pružiti zatvorenicima rehabilitaciju, stručni rad, komunikaciju te priliku za postupnu reintegraciju u društvo (Jukić i Sabljo, 2017).

Vrednovanjem dugogodišnje prakse utvrdilo se da učinkovitost tretmana najviše ovisi o tretmanskim sadržajima, primjerenosti tretmanskih sadržaja osobinama i potrebama osuđenih te načinu i uvjetima u kojima se tretman provodi (Motiuk i Brown, 1996; prema Damjanović i sur., 2000). Dakle, da bi tretman bio učinkovit, između ostaloga je potrebno individualizirati kaznu zatvora, odnosno klasificirati zatvorenike (Damjanović i sur., 2000). U Hrvatskoj se individualizacija kazne postiže formiranjem pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora (u daljnjem tekstu PPIKZ), koji se sukladno tretmanskim potrebama, stupnju rizičnosti, obvezama i odgovornostima izrađuje individualno za svakog zatvorenika. PPIKZ sastoji se od pedagoških, zdravstvenih, radnih, psiholoških, socijalnih i sigurnosnih postupaka koje su primjerene osobinama i potrebama pojedinog zatvorenika i mogućnostima kaznenog tijela, a donosi ga upravitelj kaznenog tijela na prijedlog stručnog tima. PPIKZ obuhvaća smještaj zatvorenika na odjel, posebne postupke (socijalna, psihološka i psihijatrijska pomoć, obavezno liječenje od

ovisnosti, grupni i individualni tretman), rad, korištenje slobodnog vremena, izobrazbu, pogodnosti, posebne mjere sigurnosti, dodir s vanjskim svijetom te program pripreme za otpust i pomoć nakon otpusta (https://gov.hr/print.aspx?id=1711&url=print Pristupljeno 03.09.2018). Sukladno tome, PPIKZ sadrži (https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159 Pristupljeno 03.09.2018.):

- Procjenu rizičnosti o kojoj ovisi upućivanje u kaznionice prema stupnju sigurnosti (zatvoreni tip, poluotvoreni tip, otvoreni tip)
- Sposobnost za rad, radne navike te uvjete rada i vrstu posla koju zatvorenik može obavljati
- Zdravstveno stanje zatvorenika te postoji li potreba za bilo kakvim oblikom liječenja
- Razinu obrazovanja zatvorenika te postoji li potreba za obrazovanje ili stručno osposobljavanje
- Potrebu za specifičnom psihijatrijskom, psihološkom, pravnom ili socijalnom pomoći
- Prijedlog za posebne oblike individualnog ili grupnog rada
- Sadržaje i načine korištenja slobodnog vremena (sportske i kulturne aktivnosti)
- Kontaktiranje s vanjskim svijetom (telefoniranje, dopisivanje, posjete obitelji i drugih osoba)
- Program pripreme za otpust na slobodu i pomoć nakon otpusta

PPIKZ je podložan promjenama ovisno o ponašanju zatvorenika, uspješnosti izvršavanja programa te okolnostima koje mogu nastupiti za vrijeme izvršavanja kazne. Nakon što se PPIKZ formira, određuje se u koju će tretmansku skupinu zatvorenik ići, a daljnji tretman nastavlja se putem općih i posebnih programa tretmana, o kojima će ukratko biti riječi u nastavku rada.

3. ZATVORSKI SUSTAV REPUBLIKE HRVATSKE

3.1. Programi tretmana u zatvorskom sustavu Republike Hrvatske

Kao što je već ranije spomenuto, izvršavanje kazne zatvora u Republici Hrvatskoj temelji se na rehabilitacijskom pristupu. To znači da se svaki zatvorenik uključuje u određene programe tretmana na temelju prethodno izrađenog PPIKZ-a. Tretman se, u širem smislu, odnosi na sve postupke usmjerene prema zatvorenicima s ciljem njihove resocijalizacije, odnosno rehabilitacije. Ti postupci odnose se na rad, organizaciju slobodnog vremena i obrazovanje zatvorenika, a nazivaju se opći programi tretmana. Opće programe tretmana provodi odjel tretmana u suradnji s odjelima osiguranja, odjelima za rad i strukovnu izobrazbu te odjelima zdravstvene zaštite. Uz opće programe tretmana postoje i posebni programi tretmana koji predstavljaju osnovu za rehabilitaciju i resocijalizaciju zatvorenika, a podrazumijevaju individualni i grupni psihosocijalni tretman zatvorenika. Posebni programi tretmana usmjereni su na dinamičke kriminogene čimbenike (https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159 Pristupljeno 03.09.2018.) Dinamički kriminogeni čimbenici odnose se na aspekte života počinitelja kaznenih djela koji su vezani uz njegovu sadašnju situaciju te koji su podložni promjenama (Williams, McScanew i Donly, 2000; prema Ricijaš, 2009). Prema tome, izravnim djelovanjem na dinamičke kriminogene čimbenike, stvaraju se pretpostavke za promjene u ponašanju, vrijednostima i stavovima te se izravno utječe na ostvarivanje svrhe izvršavanja kazne zatvora. Posebne programe tretmana provode terapeuti uz posrednu suradnju drugih stručnih službenika tretmana te psihijatra i liječnika, a u provedbu su posredno uključeni i strukovni učitelji, odjelni pravosudni policajci, članovi Tima tretmanskih skupina, nastavnici i drugi (https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159 Pristupljeno 03.09.2018.).

Uz opće i posebne programe tretmana, edukativno – razvojni programi osmišljavaju se s ciljem da zatvorenicima nude usvajanje raznih vještina i znanja, neovisno o njihovim kriminogenim rizicima i potrebama. Ti programi usmjereni su na unaprjeđivanje kvalitete života i međuljudskih odnosa te rješavanje specifičnih problema. Edukativno – razvojni programi se ne moraju provoditi kontinuirano, ali se zatvorenicima koji su zainteresirani za takve programe

nastoji omogućiti da u njima sudjeluju (https://gov.hr/print.aspx?id=1711&url=print Pristupljeno: 03.09.2018.).

3.1.1. Opći programi tretmana

- **Izobrazba zatvorenika**

Izobrazba zatvorenika uključuje opismenjavanje i završavanje osnovne škole neovisno o dobi zatvorenika, osposobljavanje za obavljanje osnovnih i pomoćnih poslova, srednjoškolsku izobrazbu za određena zanimanja te razne tečajeve i nastavak započete izobrazbe na razini srednje, više i visoke škole. Za osobe do 21 godine, kaznionice i zatvori su dužni organizirati nastavak izobrazbe radi završavanja osnovne škole, a opismenjavanje se organizira neovisno o dobi. Nastavak izobrazbe, za koga je to potrebno, predviđa se u okviru PPIKZ-a, a zatvorenike se potiče na završavanje izobrazbe radi lakše reintegracije u društvo nakon izdržane kazne. Izobrazba zatvorenika provodi se u suradnji s vanjskim obrazovnim ustanovama, a zatvori i kaznionice organiziraju osposobljavanje za određena zanimanja, sukladno broju verificiranih programa i mogućnostima kaznionica i zatvora. Najčešće se radi o osposobljavanju za sljedeće poslove: pečenjar, priprema jednostavnih jela, bureka i pizza, jednostavni poslovi u zanimanju kuhar i konobar, drvoprerađivač – stolar, drvoprerađivač – bačvar, parketar, uzgojitelj goveda i svinja, ratar – povrtlar, voćar – vinogradar, monter metalnih konstrukcija, rukovatelj viličarom, operater na računalu, soboslikar – ličilac, pomoćni zidar, zavarivač, monter strojeva i konstrukcija i traktorist, a završena izobrazba upisuje se u radnu knjižicu. Ako se program izobrazbe može uskladiti sa sigurnosnim razlozima, zatvorenicima se može omogućiti stjecanje višeg i visokog obrazovanja na njihov vlastiti trošak. Važno je napomenuti kako u potvrdama o osposobljenosti i svjedodžbi o završenoj izobrazbi ne smije pisati da je isto stečeno, odnosno završeno tijekom izvršavanja kazne zatvora (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

- **Rad zatvorenika**

Rad zatvorenika je, uz obrazovanje, jedan od najvažnijih čimbenika pripreme zatvorenika za socijalnu reintegraciju, stoga se nastoji, sukladno mogućnostima zatvora/kaznionice, radno rasporediti što više zatvorenika. Kod radnog raspoređivanja zatvorenika potrebno je uvažiti njegova znanja i vještine, zdravstvene sposobnosti, uspješnost ostvarivanja PPIKZ-a, iskazani

interes za radom te sigurnosnu procjenu. Važno je napomenuti kako radni angažman zatvorenika nije obavezan, odnosno, zatvorenici se radno angažiraju samo ako to žele. Zatvorenici većinom rade u okviru radionica u kaznionicama i zatvorima u kojima se vrše poslovi obrade metala i drva, poljoprivrede, ugostiteljstva, održavanja, šljunčarenja, eksploatacije kamena i slično, a obavljaju i pomoćno - tehničke poslove poput održavanja čistoće i urednosti prostorija te kruga kaznionice/zatvora, ličenja, pranja vozila, pomoćnih poslova u kuhinji, praonici rublja, skladištu i slično. Zakon o izvršavanju kazne zatvora omogućava zatvorenicima zapošljavanje kod poslodavca izvan kaznionice/zatvora te obavljanje vlastite gospodarske i druge djelatnosti (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

- **Organizacija slobodnog vremena**

Janković (1973; prema Jukić i Sabljo, 2017) ističe kako slobodno vrijeme koristi razvoju karaktera, zdravlja, moralnih kvaliteta te služi kao preventivno sredstvo protiv kriminaliteta. Sukladno tome, Jukić i Sabljo (2017) ističu potrebu organizacije kvalitetnog slobodnog vremena zatvorenika te ukazuju na veliki resocijalizacijski potencijal slobodnog vremena, ako se ono isplanira u svrhu usvajanja pozitivnih crta ličnosti i korekcije negativnih. Isti autori navode tri funkcije slobodnog vremena u zatvorskom okruženju: razvoj ličnosti, razonoda koja pridonosi osjećaju ispunjenosti te odmor od svakodnevnih zadataka. U okviru interesa zatvorenika, mogućnosti kaznionica/zatvora zatvorenicima se u slobodno vrijeme organiziraju različite vrste aktivnosti za zadovoljavanje kulturnih i tjelesnih potreba (kulturni i sportsko – rekreativni sadržaji). Zatvorenicima se organiziraju koncerti, kazališne predstave, vjerski obredi, te im je omogućena posudba knjiga iz knjižnica kaznionice/zatvora ili gradskih knjižnica, a u okviru literarno – novinarskih radionica, zatvorenici pišu članke i uređuju informativne časopise za zatvorenike. Organiziraju se izložbe za radove nastale radom zatvorenika u likovnim radionicama, a ti radovi mogu se prodati u skladu s Pravilnikom o troškovima izrade, procjeni, izlaganju, pohranjivanju i prodaji stvari nastalih radom zatvorenika u slobodno vrijeme. Unutar kaznionica/zatvora organiziraju se sportske aktivnosti i turniri, te se potiče suradnja s lokalnim sportskim klubovima s ciljem poticanja zatvorenika na aktivno sudjelovanje u procesu izvršavanja kazne zatvora, pripremu za boravak na slobodi kroz održavanje kontakta s vanjskim svijetom te otklanjanje predrasuda lokalne zajednice prema zatvorenicima (Godišnje izvješće o

stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2014. godinu, 2015). Brojne ne – vladine udruge na različite načine sudjeluju u aktivnostima vezanim uz slobodno vrijeme zatvorenika (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

- **Dušobrižništvo i vjeroispovijedanje**

Zatvorenici imaju pravo na vjeroispovijedanje te kontaktiranje vjerskog službenika svoje vjerske zajednice. Osobita pažnja vjerskim potrebama zatvorenika poklanja se za vrijeme velikih katoličkih blagdana i ostalih blagdana drugih vjeroispovijesti kada se organiziraju svete mise i duhovni susreti. Kaznena tijela surađuju s različitim vjerskim udrugama i molitvenim zajednicama (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

- **Priprema za otpust i pomoć nakon otpusta**

Priprema zatvorenika za otpust započinje s prvim danom izdržavanja kazne zatvora u zatvoru/kaznionici te se poduzimaju sve mjere kako bi život zatvorenika tijekom izvršavanja kazne bio što sličniji životu na slobodi. Program pripreme za otpust i pomoć na slobodi je dio PPIKZ-a, a zatvorenika se u skladu s time potiče na održavanje kontakta s obitelji te tijelima državne vlasti te udrugama i ustanovama koje pomažu zatvorenicima u prilagodbi za život na slobodi. Najkasnije tri mjeseca prije izlaza na slobodu, zatvorenik se uključuje u individualni ili grupni savjetodavni rad u koji je vezan uz pripremu zatvorenika na otpust. Za vrijeme pripreme, zatvorenik dobiva informacije o svojim pravima i dužnostima koje ima nakon isteka kazne, upoznaje ga se s pravima koje može ostvariti, potiče ga se na odgovorno ponašanje te aktivno traženje posla po izlasku na slobodu (ako je nezaposlen). Radi pružanja pomoći i podrške, osuđenik se nakon otpusta može obratiti nadležnom sucu izvršenja te centru za socijalnu skrb. Poslove pripreme prihvata zatvorenika nakon otpusta obavlja Ured za probaciju na zahtjev kaznionice odnosno zatvora (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

3.1.2. Posebni programi tretmana i edukativno – razvojni program

Tijekom 2016. godine, u zatvorima i kaznionicama primjenjivali su se sljedeći posebni programi: tretman ovisnika o drogama (individualni psihosocijalni tretman ovisnika o drogama, Modificirana terapijska zajednica ovisnika o drogama i Klubovi liječenih ovisnika, Prevencija Ovisničkog Recidiva Treningom i Osnaživanjem – PORTOs), tretman ovisnika o alkoholu (individualni psihosocijalni tretman ovisnika o alkoholu, Modificirana terapijska zajednica ovisnika o alkoholu i Klubovi liječenih alkoholičara, osnovni program tretmana zatvorenika s alkoholom uzrokovanim poremećajima – TALK), tretman seksualnih delikata (prevencija recidivizma i kontrola impulzivnog ponašanja – PRIKIP), trening kontrole agresivnog ponašanja - ART, posebni program tretmana počinitelja kaznenih djela u prometu, trening socijalnih vještina te pilot program tretmana počinitelja nasilja - NAS. Što se tiče edukativno - razvojnih programa, provodili su se programi „Zatvorenik kao roditelj“ te „Vozač – čimbenik sigurnosti u prometu“ (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017)

- **Tretman ovisnika o drogama**

U tretman ovisnika o drogama zatvorenici se uključuju na temelju izrečene sigurnosne mjere obveznog liječenja od ovisnosti ili po preporuci stručnog tima kaznionice ili zatvora nakon provedenog dijagnostičkog postupka u Centru za dijagnostiku u Zagrebu ili tijekom prijama u kaznenom tijelu. Tretman ovisnika o drogama se provodi grupno, a pristup i sljedeći elementi programa su jednaki za sve: izobrazba o ovisnosti i zlouporabi droga, smanjivanje štetnih posljedica zlouporabe droga, supstitucijska farmakoterapija za opijatske ovisnike, kontrole apstinencije, tretman psihijatrijskih komorbiditeta, upravljanje poželjnim ponašanjem pozitivnim i negativnim potkrepljenjem, opći programi tretmana (uključivanje u radne i radno – okupacijske aktivnosti, izobrazbu i organizirano provođenje slobodnog vremena), priprema postpenalnog prihvata u suradnji sa županijskim službama za mentalno zdravlje, individualni psihosocijalni tretman, posebni programi tretmana ovisnika o drogama (modificirana terapijska zajednica, „Prevencija ovisničkog recidiva treningom i osnaživanjem“ – PORTOS).

1) Individualni psihosocijalni tretman ovisnika o drogama

Individualni psihosocijalni tretman prema većini zatvorenika primjenjuje se u kombinaciji s grupnim oblicima tretmana, no kod jednog dijela zatvorenika se primjenjuje samostalno iz nekoliko razloga: ako zatvorenik odbija ili ispunjava kriterije za uključivanje u grupne oblike tretmana, ako se zatvorenik nalazi u početnoj fazi tretmana i još nije uključen u grupne oblike tretmana te zbog dugotrajnosti kazne zatvora zbog koje se zatvorenik povremeno uključuje u grupne oblike tretmana. Individualni psihosocijalni tretman koristi se za jačanje motivacije zatvorenika i rješavanje početne ambivalencije koja se javlja prilikom odluke o uključivanju u tretman, a nadalje se radi na osnaživanju zatvorenika za redukciju ili prekid uzimanja droge te uključuje i neka druga područja djelovanja (sadržaj i struktura oporavka, obiteljski i društveni odnosi, kriminalne aktivnosti, zapošljavanje i slično). U suštini, individualni tretman zatvoreniku pomaže kod razvijanja strategije nošenja s problemima vezanim uz uspostavljanje i održavanje apstinencije uz pružanje podrške kroz cijelo vrijeme izvršavanja kazne (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

2) Modificirana terapijska zajednica ovisnika o drogama i Klubovi liječenih ovisnika

Primjena principa modificirane terapijske zajednice u tretmanu ovisnika o drogama ima već dugu tradiciju u zatvorskom sustavu Republike Hrvatske (početak 70-ih godina u Kaznionici u Lepoglavi). Glavne karakteristike modificiranih terapijskih zajednica su strukturiranje dnevnih aktivnosti u skladu s programom, potpisivanje terapijskog ugovora, savjetovanje i podrška, izobrazba, redovite i izvanredne kontrole apstinencije te suradnja s nevladinim udrugama i županijskim službama za mentalno zdravlje i prevenciju ovisnosti. Zbog svojih specifičnih elemenata, modificirane terapijske zajednice mogu se primjenjivati samo u kaznionicama, dok se u zatvorima organiziraju klubovi liječenih ovisnika koji sadrže elemente terapijske zajednice bez mogućnosti strukturiranja dnevnih aktivnosti članova zajednice koje bi bile usklađene s programom (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

3) Prevencija Ovisničkog Recidiva Treningom i Osnaživanjem – PORTOs

PORTOs je program psihosocijalnog tretmana koji se temelji na kognitivno – bihevioralnom pristupu i ima jasnu strukturu. Uključuje procjenu kriminogenih rizika i potreba zatvorenika te prevenciju relapsa. Program se provodi u malim zatvorenim grupama od 6 do 10

zatvorenika, a traje 34 tjedna u duljoj verziji, odnosno 17 tjedana u kraćoj verziji, dinamikom jedne radionice tjedno u trajanju od 90 minuta. Program obuhvaća pet faza: pripremna faza, faza edukacije, introspekcije i poticanja promjene životnog stila, faza razvoja vještina i osnaživanja za promjenu, prevencija relapsa, završetak programa, feedback i evaluacija (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

- **Tretman ovisnika o alkoholu**

Tretman ovisnika o alkoholu predviđen je za zatvorenike kojima je alkohol utvrđen kao kriminogeni faktor, te je rad na tom području ključni dio njihovog PPIKZ-a (odbijanje sudjelovanja u takvom programu za zatvorenika ima određenu posljedicu, a to je niža procjena uspješnosti provođenja PPIKZ-a). Kao što je slučaj i kod tretmana ovisnika o drogama, u program se uključuju zatvorenici kojima je izrečena sigurnosna mjera obveznog liječenja od alkohola, po preporuci stručnog tima kaznionice ili zatvora ili zatvorenici kojima je nakon provedenog dijagnostičkog postupka u Centru za dijagnostiku u Zagrebu utvrđena zlouporaba ili ovisnost o alkoholu. Ovisno o dostupnosti zatvorenika te mogućnostima kaznenog tijela, tretman se provodi individualno ili grupno (individualni psihosocijalni tretman, modificirana terapijska zajednica/klub liječenih alkoholičara te strukturirani program psihosocijalnog tretmana- Osnovni program tretmana zatvorenika s alkoholom uzrokovanim poremećajima „TALK“). Ciljevi i metode individualnog psihosocijalnog tretmana te modificirane terapijske zajednice/klubova liječenih alkoholičara jednaki su metodama i ciljevima modificiranih terapijskih zajednica/klubova liječenih ovisnika te individualnog psihosocijalnog tretmana ovisnika o drogama.

1) Osnovni program tretmana zatvorenika s alkoholom uzrokovanim poremećajima – TALK

U okviru programa TALK, zatvorenici kroz razgovor, diskusiju i razmjenu iskustava na zanimljiv način educiraju jedni druge te se podsjećaju na štetan utjecaj prekomjernog pijenja alkohola te osvještavaju rizike povezane s alkoholizmom. Neki od ciljeva programa su: održavanje apstinencije i prevencija recidivizma, osvještavanje problema i razvoj kritičnosti prema prekomjernom konzumiranju alkohola, prevencija poremećaja uzrokovanih alkoholom, podizanje razine odgovornosti za vlastito ponašanje, identificiranje i mijenjanje kognitivnih i

bihevioralnih obrazaca koji su doveli do prekomjernog pijenja (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

- **Prevencija recidivizma i kontrola impulzivnog ponašanja – PRIKIP**

Program tretmana PRIKIP namijenjen je počiniteljima seksualnih delikata, a cilj programa je postizanje kontrole nad neprihvatljivim seksualnim ponašanjem, kontrola impulzivnosti i nagona, prevencija relapsa te smanjenje recidivizma. Tretman se temelji na kognitivno – bihevioralnom pristupu, a u tretmanu se koriste psihosocijalne i psihoterapijske intervencije (naglasak je na učenju socijalnih vještina), psihosocijalna edukacija i slično. Radi se na razvijanju empatije prema žrtvi (Ward, 2006; prema Mužinić i Vukota, 2010), promjeni stavova i stjecanju uvida u vlastito neprihvatljivo ponašanje, uči se prihvatljivo seksualno ponašanje, kontrola agresivnog i impulzivnog ponašanja te se izrađuju strategije za prepoznavanje i izbjegavanje rizičnih čimbenika. Program se provodi grupno i traje 10 mjeseci (Mužinić i Vukota, 2010).

- **Trening kontrole agresivnog ponašanja - ART**

Poseban program tretmana ART je multimodalni program namijenjen počiniteljima nasilnih kaznenih djela. Tri glavne komponente ART-a su: učenje vještina (bihevioralna komponenta), kontrola ljutnje (emocionalna komponenta) te moralno rezoniranje (kognitivna komponenta) (Brännström i sur., 2016). Program je usmjeren na smanjivanje vjerojatnosti manifestiranja agresivnog ponašanja kao i smanjivanje vjerojatnosti počinjenja nasilnog kaznenog djela. Program se provodi u malim zatvorenim grupama u dinamici od dva susreta tjedno kroz 10 tjedana (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

- **Posebni program tretmana počinitelja kaznenih djela u prometu**

Posebni program tretmana počinitelja kaznenih djela u prometu namijenjen je za punoljetne zatvorenike osuđene za kaznena djela u prometu od kojih je većini izrečena sigurnosna mjera zabrane upravljanja motornim vozilom. Programom su obuhvaćena 4 osnovna područja: poznavanje prometnih propisa, uzroci i pojavni oblici prometnih nesreća (s posebnim dijelom o alkoholiziranosti i prometu), posljedice prometnih nesreća (s posebnim dijelom o ozljedama u

prometu i prvoj pomoći) te prometna psihologija i kultura. Program traje 7 mjeseci, a provodi se u zatvorenim skupina od 12 do 15 zatvorenika (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

- **Trening socijalnih vještina**

Program treninga socijalnih vještina izrađen je 2014.godine pod nazivom Jačanje unutarnje snage - Trening socijalnih vještina (JUS – TSV). JUS – TSV je namijenjen zatvorenicima kod kojih su uočeni deficiti socijalnih vještina, neovisno o tome utječu li oni na zatvorenikove odnose s drugim ljudima i nesnalaženje u različitim situacijama ili su povezani s činjenjem kaznenih djela. Program se sastoji od 16 radionica koje su podijeljene u tri bloka (temeljne komunikacijske vještine, socio – emocionalne vještine te vještine asertivnosti i rješavanja problema), a provodi se u malim zatvorenim grupama jednom tjedno (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

- **Tretman počinitelja nasilja – NAS**

Pilot program NAS – Tretman zatvorenika počinitelja nasilnih kaznenih djela proveden je s dvije grupe zatvorenika (jedna u Kaznionici u Lepoglavi i jedna u Zatvoru u Zagrebu), a u njemu je sudjelovalo ukupno 25 počinitelja nasilja od kojih je 5 imalo izrečenu sigurnosnu mjeru obveznog psihosocijalnog tretmana (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

- **Zatvorenik kao roditelj**

Cilj ovog edukativno – razvojnog programa je potaknuti zatvorenike roditelje na aktivno, odgovorno i pozitivno roditeljstvo koje je u najboljem interesu djeteta te pružanje pomoći i podrške za vrijeme izdržavanja kazne i odvojenosti od djece. Program se sastoji od 14 radionica, a provodi se u malim zatvorenim grupama zatvorenika (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

- **Vozač – čimbenik sigurnosti u prometu**

„Vozač- čimbenik sigurnosti“ u prometu je strukturirani edukativno – razvojni program namijenjen svim zatvorenicima. Program se sastoji od radionica i praktičnog rada kroz koje zatvorenici dobivaju uvid u uzroke i posljedice prometnih nesreća, razgovaraju o prometnoj kulturi, prisjećaju se prometnih i sigurnosnih propisa i slično. Cilj programa je razvoj kritičnosti i odgovornosti za svoje ponašanje u prometu te prevencija prometnih nesreća (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu, 2017).

4. OSUĐENIČKA SAMOUPRAVA

Koncept osuđeničke samouprave bit će elaboriran kroz primjer iskustva zatvorskog sustava Španjolske te implementaciju inačice tog modela u zatvorski sustav Republike Hrvatske (Zajednice UZOR).

4.1. „Modulo de Respeto“- Iskustva zatvorskih sustava Španjolske i Francuske

Španjolski program model organizacije života zatvorenika pod nazivom „Módulo de Respeto“ počeo se primjenjivati 2001. godine u zatvoru u Leonu (Mansilla de las Mulas) (Cendón Silvan i sur.,2011). Model se progresivno širio te je do 2011. godine uveden u 67 zatvora u Španjolskoj (Valderrama Bares, 2016).

Rezultati istraživanja o nasilju u zatvorima, provedenog u španjolskom zatvoru Sevilla II, opravdavaju činjenicu o progresivnom širenju “Módula de Respeta” u sve zatvore u Španjolskoj. Rezultati istraživanja pokazuju da službenici zatvora kao i sami zatvorenici smatraju da je “Módul de Respeto” odlučujući čimbenik za smanjenje nasilnog ponašanja u zatvorskom okruženju. Smatraju kako su preuzimanjem veće odgovornosti i obveza prema drugim zatvorenicima i službenicima zatvora poboljšali higijenske uvjete u zatvoru te stvorili okruženje s puno više poštovanja i prilika za razvijanje različitih sposobnosti koje im, između ostaloga, pomažu pri izbjegavanju nasilnih situacija i pripremaju ih za izlazak na slobodu. U slučaju određenih nesuglasica, zatvorenici preuzimaju odgovornost da će ih sami riješiti, izbjegavajući bilo kakav oblik nasilnog ponašanja (Khaled, Gijón-Puerta, 2017).

Službenici zatvorskog sustava Španjolske također navode sljedeća pozitivna iskustva s "Modulom de Respeto", odnosno Zajednicama UZOR (Program rada sa zatvorenicima s višegodišnjom kaznom zatvora, 2017):

- Upravljanje međusobnim odnosima na pozitivan način
- Zatvorenici preuzimaju odgovornost za svoje postupke i ispunjavaju svoje obaveze
- Veća sigurnost unutar ustanove i veće poštovanje službenika
- Humaniziranije izdržavanje kazne i stvaranje okruženja sličnog životu na slobodi
- Angažiranost zatvorenika u različitim aktivnostima (uključivanje u svakodnevni život)
- Zatvorenici postaju nositelji vlastitih promjena i nositelji promjena drugih zatvorenika
- Zatvorenici se osjećaju korisnima i da su dio nečega što je važno
- Problemi koji se pojavljuju su minimalni
- Manje posla za službenike (samo supervizija i nadzor)

Kao izazove vezane uz "Module de Respeto", odnosno Zajednicu UZOR navode:

- Prevladati zabrinutost službenika osiguranja (sumnja u gubitak sigurnosti, nestanak reda, zatvorenici će ih manje poštivati)
- Uvjeriti službenike osiguranja da službenici tretmana nisu "neprijatelji", da posao obavljaju zajedno
- Selekcija i priprema zatvorenika
  Ponekad zatvorenici uzmu previše moći
- Pomalo se gubi uloga službenika (prepuštanje odgovornosti možda i s dobrom namjerom)

Francuska iskustva s "Modulom de Respeto" također su pozitivna. Upravitelj zatvora Mont-de-Marsan navodi da takav način organizacije života drži zatvorenike zaokupljenima te im pomaže da steknu navike i odgovornosti koje će im olakšati povratak u društvo nakon izdržane kazne. Smanjena je napetosti između zatvorenika i službenika zatvora, a rad službenika osiguranja je reevaluiran, budući da su često smatrani samo kao "nositelji ključeva". Također, smanjio se broj stegovnih postupaka te broj odlazaka službenika na bolovanja. Zatvorenici također izvještavaju o pozitivnim utjecajima "Modula de Respeta", osjećaju se bolje i korisnije u usporedbi s prijašnjim tradicionalnim načinom izdržavanja kazne. Uz njegove očite prednosti,

"Modulo de Respeto" kritiziran je zbog nekoliko razloga. Neki zamjeraju njegov segregacijski aspekt, budući da se u njega mogu uključiti samo "najbolji" zatvorenici (zatvorenici koji nisu imali disciplinskih sankcija), a neki smatraju sustav bodovanja djetinjastim. Također zamjeraju činjenicu da model ne pruža dovoljnu podršku (dodatni službenici) vezano uz reintegraciju zatvorenika u društvo, s obzirom na preopterećenje probacijskih službenika (Bêche - Capelli, 2017).

4.2. Upoznavanje prakse Zatvorskog sustava Španjolske

Ideja za uspostavljanje „Modula de Respeta", odnosno, Zajednica UZOR u zatvorski sustav Republike Hrvatske proizašla je iz projekta „Podrška zatvorskom sustavu Republike Hrvatske" Twinning br. HR IB JH 01 (Badurina–Sertić i Franjić – Nađ, 2018). Twinning projekt „Podrška zatvorskom sustavu Republike Hrvatske" trajao je od ožujka 2016. godine do lipnja 2017. godine, a jedan od glavnih ciljeva projekta je bilo poboljšanje sustava cjeloživotnog učenja za službenike odgojnih zavoda te službenike zatvorskog sustava (https://pravosudje.gov.hr/pristup-informacijama-6341/ostale-informacije/projekti/eu-projekti/twinning-projekt-podrska-zatvorskom-sustavu-republike-hrvatske/11114. Pristupljeno 01. rujna 2018. godine). U okviru projekta razvijen je sadržaj novih programa izobrazbe koji su usmjereni na rad sa zatvorenicima na izvršenju dugotrajne kazne zatvora, razvoj upravljačkih vještina, komunikacijske vještine, postupanje u slučajevima incidentnih situacija i postupak otpusta iz kaznenog tijela[1]. U sklopu aktivnosti projekta, stručnjaci iz Španjolske proveli su radionicu „*Rad s počiniteljima kaznenih djela osuđenih na dugotrajne zatvorske kazne*" te, između ostalog, iznijeli primjer zatvorskog sustava u Španjolskoj[2]. Službenike uprave za zatvorski sustav Republike Hrvatske upoznali su s modelom organizacije života zatvorenika u kaznionicama/zatvorima Republike Španjolske, pod nazivom „Modulo de Respeto", koji se tamo provodi u većini kaznionica/zatvora od 2001.godine. Naziv „Modulo de Respeto" je za potrebe hrvatskog zatvorskog sustava preveden

[1] Sažetak projekta. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA: 910-02/16-01/56, URBROJ: 514-07-01-04-01-16-54 od 21. studenog 2016. godine. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

[2] Dopis Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA: 910-02/16-01/56, URBROJ: 514-07-01-04-01-16-33 od 24. kolovoza 2016. godine. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

kao Zajednica UZOR (U-uspjeh, Z-zajedništvo, O-odgovornosti, R-rad) (Badurina–Sertić i Franjić – Nađ, 2018).

4.3. Uspostavljanje Pilot Projekta uvođenja „Zajednica UZOR“ u zatvorski sustav Republike Hrvatske

Jedan od prvih koraka u uspostavljanju Pilot projekta uvođenja „Zajednica UZOR“ u zatvorski sustav (u daljnjem tekstu Pilot projekt) bilo je uspostavljanje Radne skupine za pripremu, nadzor, provedbu i evaluaciju provođenja Pilot projekta uvođenja „Zajednice UZOR“ u zatvorski sustav (u daljnjem tekstu Radna skupina). Središnji ured Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske, prema preporukama IPA 2012 Twinning projekta „Podrška zatvorskom sustavu Republike Hrvatske“ (CRO PRISYS HR 12 IB JH 01), 4. svibnja 2017. godine donio je Rješenje o osnivanju i imenovanju članova Radne skupine. Radna skupina osnovana je s ciljem utvrđivanja aktivnosti Pilot projekta i rokove njihove provedbe, utvrđivanja i pripreme preduvjeta za provedbu, izrađivanja instrumenata i dokumenata za praćenje provedbe, stručnog praćenja i vođenja provedbe te izrađivanjem izvješća i u skladu s time donošenja prijedloga o daljnjoj implementaciji „Zajednica UZOR“ u zatvorski sustav. Imenovani su članovi, voditeljica i tajnica Radne skupine te osoba zadužena za administrativne poslove vezane uz rad Radne skupine[3].

Nakon što je započela provedba Pilot projekta, došlo je do reorganizacije početnog sastava Radne skupine kako bi, uz službenike kaznenih tijela uključenih u provođenje Pilot projekta već uključene u Radnu skupinu, sudjelovali i ostali službenici koji su neposredno uključeni u provedbu Pilot projekta s ciljem ravnomjerne zastupljenosti neposredne operativne i rukovodeće razine te tretmana i osiguranja[4].

[3] Rješenje Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa o osnivanju i imenovanju članova Radne skupine za pripremu, praćenje provedbe i evaluaciju Pilot projekta uvođenja „Zajednica UZOR“ u zatvorskom sustavu. KLASA: 730-04/17-04/34, UR BROJ: 514-07-01-04-01-17-01 od 24. svibnja 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

[4] Rješenje Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa o mijenjanju Rješenja o osnivanju i imenovanju članova Radne skupine za pripremu, praćenje provedbe i evaluaciju Pilot projekta uvođenja „Zajednica UZOR“ u zatvorskom sustavu. KLASA: 730-04/17-04/34, UR BROJ: 514-07-01-04-01-17-37 od 12. prosinca 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

Od lipnja 2017. godine počeli su se održavati sastanci Radne skupine, na kojima su se utvrđivali glavni zadaci i smjernice vezane uz implementaciju Pilot projekta u kaznena tijela Republike Hrvatske. Na prvom sastanku Radne skupine članovi su bili upoznati s osnovnim elementima i ciljevima Zajednica UZOR te osnovnom svrhom osnivanja takvih zajednica. Također je bilo odlučeno da će se Pilot projekt provoditi u Kaznionici u Glini, Kaznionici u Lepoglavi, Kaznionici u Lipovici-Popovači, Kaznionici i zatvoru u Požegi- odjelu tretmana zatvorenica, Kaznionici u Valturi te Zatvoru u Zagrebu[5]. Na 1. sastanku Radne skupine usuglašen je i Plan aktivnosti Radne skupine za implementaciju Zajednica UZOR[6]:

1. Izraditi logo Zajednice UZOR.
2. Edukacija službenika u kaznenim tijelima pilotima (definiranje službenika koji trebaju završiti edukaciju u svrhu senzibilizacije, edukacija članova timova tretmanske zajednice UZOR).
3. Informiranje zatvorenika po pilot kaznenim tijelima (kreiranje letka i dijeljenje istog zatvorenicima kao prva informacija o Zajednicama UZOR, pripremanje motivacijskih radionica za zatvorenike).
4. Odabir zatvorenika (izrada kriterija za odabir zatvorenika, odabir zatvorenika)
5. Odabir službenika- Tima tretmanske zajednice UZOR (izrada kriterija, definiranje Timova tretmanske zajednice UZOR).
6. Odabir prostora/odjela (izrada kriterija za odabir prostora Zajednice UZOR, odabir prostora u svakom kaznenom tijelu).
7. Opći dokumenti (Sporazum o ponašanju/prihvaćanju, Opća pravila Zajednice UZOR, kostur (prijedloga) za opća pravila koja dodatno definiraju sami zatvorenici).
8. Pravilnici o radu skupina za radne zadatke i odbora (Pravilnik o radu skupina za radne zadatke s listama mogućih radnih zadataka po svakom pilot kaznenom tijelu, Pravilnik o radu Odbora za aktivnosti s listom mogućih aktivnosti za pojedino kazneno tijelo, Pravilnik o radu Odbora za prijam, Pravilnik o radu Odbora za suživot).

[5] Zapisnik s 1. sastanka Radne skupine. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-07-01-04-01-17-03 od 16. lipnja 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

[6] Plan aktivnosti Radne skupine za implementaciju Zajednica UZOR. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-07-01-04-01-17-03 od 16. lipnja 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

9. Edukacija zatvorenika za Odbor za suživot (priprema edukacije za djelatnike i za zatvorenike, edukacija službenika Tima tretmanske zajednice UZOR, edukacija zatvorenika članova Odbora za suživot).
10. Izraditi pravilnik o vrednovanju zatvorenika.
11. Evaluacija projekta (izrada kriterija za evaluaciju projekta, izrada periodičnih izvješća o provođenju Pilot projekta).
12. Izraditi akcijske planove za svako pilot kazneno tijelo.
13. Izraditi priručnik za implementaciju projekta Zajednica UZOR.

Kao priprema za implementaciju Pilot projekta, prethodno navedene aktivnosti izvodile su se u razdoblju od lipnja do listopada 2017. godine, a na svakom sastanku Radne skupine (otprilike jednom mjesečno) iznosile su se aktivnosti koje su se do tog sastanka trebale odraditi te se upućivalo na aktivnosti koje se trebaju odraditi do sljedećeg sastanka.

Sukladno s prethodno spomenutim planom aktivnosti, osnovne pretpostavke koje je potrebno osigurati za implementaciju programa su sljedeće (Program rada sa zatvorenicima s višegodišnjom kaznom zatvora, 2017):

1. Nužno je uključivanje upravitelja kaznionice/zatvora (rukovodeće i sve ostale službenike).
2. Nužno je definirati konkretan tretmanski tim- Tim tretmanske zajednice UZOR.
3. Važno je prethodno planiranje, definiranje strategija i pravila.
4. Uprava kaznionice/zatvora odlučuje koji će službenici i tretmansko osoblje biti uključeni u Zajednicu UZOR te ih pravovremeno obavijestiti o odgovornostima i dužnostima (po mogućnosti dobrovoljno sudjelovanje službenika).
5. Sudjelovanje zatvorenika je dobrovoljno uz uvjet prihvaćanja pravila i ciljeva Zajednice.
6. Prethodno pripremljena pravila i procedure.
7. Jasno isplanirana organizacija zatvorenika u skupine i odbore.
8. Glavni cilj je potpuna uključenost zatvorenika.

Konkretna provedba Pilot projekta započela je 6. studenog 2017. godine u Kaznionici u Glini, Kaznionici u Lepoglavi te Kaznionici i zatvoru u Požegi - odjel tretmana zatvorenica, 13.

studenog 2017. godine u Zatvoru u Zagrebu te 20. studenog 2017. godine u Kaznionici u Lipovici- Popovači te Kaznionici u Valturi[7].

5. ZAJEDNICA UZOR

5.1. Što su Zajednice UZOR?

Program Zajednica UZOR je program koji se provodi kao organizacijski model u zatvorima i kaznionicama, a usmjeren je na razvijanje socijalnih vještina, samokontrole, samospoznaje te stjecanje dobrih navika kod zatvorenika. U usporedbi s dosadašnjim načinom izdržavanja kazne zatvora, Zajednice UZOR predstavljaju radikalnu promjenu, odnosno jedan alternativni način izdržavanja kazne zatvora koji se pokazao kao praktičan alat za ostvarivanje tretmanskih ciljeva te poboljšanje osobnih, obrazovnih, formativnih i aspekata suživota. Glavne riječi koje opisuju „filozofiju" Zajednica UZOR su **osnaživanje** i **samoupravljanje** (Program izobrazbe za rad sa zatvorenicima s višegodišnjim kaznama zatvora).

Zajednice UZOR predstavljaju fleksibilan sustav organizacije svakodnevnog života zatvorenika za vrijeme izdržavanja kazne zatvora, čija struktura i način funkcioniranja predstavljaju uvjete slične onima na slobodi. Organiziraju se unutar jednog ili više odjela kaznionica i zatvora, a zatvorenici se na prijedlog Stručnog tima u njih mogu uključiti dobrovoljno. Zajednice UZOR imaju jasno definiranu i sistematiziranu strukturu, instrumente, smjernice za djelovanje i evaluaciju no osnovna struktura podložna je promjenama sukladno pretpostavljenim ciljevima, potrebama te materijalnim mogućnostima pojedinog kaznenog tijela. Zajednice su strukturirane na tri glavne osi: sustav organizacije u skupinama, neposredno vrednovanje te struktura sudjelovanja zatvorenika u različitim aktivnostima. Ovisno o broju članova, svaka Zajednica podijeljena je u nekoliko skupina za radne zadatke koje su zadužene za održavanje Zajednice. Zatvorenici su raspoređeni u skupine na temelju specifičnih kriterija, a

[7] Dopis Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA: 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-07-01-04-01-17-22 od 20.listopada 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

svaka skupina ima jednog ili dva zatvorenika voditelja koji tu skupinu zastupaju, vode njenu organizaciju, vrše raspodjelu zadataka i posreduju među zatvorenicima. Službenici zaduženi za Zajednicu UZOR svakodnevno vrednuju zatvorenike, a uz dnevno vrednovanje, Tim tretmanske zajednice (o kojem će kasnije biti riječi) vrednuje zatvorenike i na tjednoj bazi, čime se formira tjedna ocjena funkcioniranja svakog zatvorenika. Kako bi Zajednica funkcionirala, zatvorenici sudjeluju u sastancima i djeluju kroz rad triju odbora, o čemu će također više biti riječi u sljedećim cjelinama ovog rada. Važna značajka Zajednice UZOR odnosi se na stvaranje osjećaja sigurnosti, razumijevanja, podržavanja te povećanja odgovornosti odnosno postizanje pozitivne klime i kvalitetnog suživota između zatvorenika. Takvo uređenje svakodnevnog života zatvorenicima omogućuje slobodu izbora, preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje te kvalitetu suživota u Zajednici, čime se zatvorenici učinkovito pripremaju za povratak u društvenu zajednicu te prilagođeni način života na slobodi nakon izdržane kazne (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

5.2. Teorijska osnova

Badurina–Sertić i Franjić–Nađ (2018) navode sljedeće teorijski koncepte na kojima se temelje Zajednice UZOR: psihosocijalna klima, formalna i neformalna organizacija, grupa i učenje (potkrepljenje, učenje izbjegavanja, ukidanje potkrepljenja- time out, modeliranje ili posredno učenje, ugovor o ponašanju, generalizacija poticaja i odgovora).

5.2.1. Psihosocijalna klima

Mejovšek (2002) navodi da ponašanje pojedinca nije isključivo određeno samo strukturom njegove ličnosti, već na njega utječu i fizička i socijalna okolina. Također navodi kako su pokušaji predviđanja ponašanja na temelju obilježja ličnosti pokazali da se samo jedan dio ponašanja može objasniti varijablama ličnosti, dok preostali dio pripada okolinskim ili situacijskim faktorima. Mejovšek (2002:85) psihosocijalnu klimu definira kao „ukupnu percepciju međuljudskih odnosa koji vladaju u nekoj grupi ili ustanovi“. Psihosocijalna klima je percipirana jer ljudsko ponašanje nije određeno realnošću, već percepcijom realnosti. Moos i

Wenk (1972; prema Mejovšek, 2002) konstatiraju kako zatvorenici čine jedan složeni socijalni sustav u kojem različitim strukturama ličnosti, socijalnim i kulturnim statusom, u međusobnoj interakciji ostvaruju svoje uloge u uvjetima visokih ograničenja. Stoga je ponašanje zatvorenika, pa i ono neprilagođeno, posljedica ne samo obilježja ličnosti zatvorenika, već i okruženja u kojem se on nalazi i koje na njega vrši određeni utjecaj i određene pritiske (Mejovšek, 2002).

Sastavnice koncepta psihosocijalne klime su (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018):

1. **Uloge:** Očekivanja drugih o pravilnom ponašanju u specifičnoj situaciji.
2. **Standardi**: Zajednička očekivanja grupe o odgovarajućem ponašanju, utjecaj na to ponašanje povećanjem njegove dosljednosti i predvidljivosti.
3. **Snaga**: U organizaciji, članovi odustaju od individualne slobode jer čine dio cjeline, što im pomaže u postizanju zajedničkih ciljeva.
4. **Kultura**: Proizvod jezika, vrijednosti, uvjerenja, stavova i običaja organizacije.

5.2.2. Formalna i neformalna organizacija

Društvena organizacija podrazumijeva grupaciju ljudi fiksnih i prepoznatljivih granica u kojoj se provode aktivnosti i diferencirani zadaci usmjereni specifičnoj i konkretnoj svrsi, a karakterizira ju normativni poredak, hijerarhijski autoritet, koordinacija i komunikacija između njegovih članova. (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018)

Formalna organizacija podrazumijeva u obliku propisa jasno definirane ciljeve i radne procese koji utječu na formiranje suživota i klime u instituciji, a odnose se na organizaciju društvenih vrijednosti, načela i odnosa (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018). Kiss (2009) navodi da je formalna organizacijska struktura službeno utvrđena i propisana te kao takva predstavlja osnovu svake organizacije.

Neformalna organizacija spontano proizlazi iz interakcija formalne organizacije, a karakteriziraju je društveni odnosi njenih članova, odnosno interakcije ljudi određenih položaja formalne organizacije. Neformalna organizacija može pridonijeti ostvarenju ciljeva organizacije ili ih u određenim situacijama može omesti (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018). Kiss (2009) govori o neformalnoj organizacijskoj strukturi kao skupu relativno trajnih ljudskih odnosa u

organizaciji koji su proizašli iz njihovog zajedničkog rada i kao takvi utječu na formalne ciljeve organizacije.

5.2.3. Grupa

Grupa se odnosi na najmanje dvije osobe koje su u međusobnoj interakciji i dijele osjećaj zajedničkog identiteta (Little, 2014). Grupa kao temeljna sastavnica društva ima veliku važnost u formiraju i prilagođavanju stavova, ideja i ponašanja pojedinca. U grupi postoji skup pravila, vrijednosti, vještina te sredstava koja su usmjerena ostvarenju definiranih ciljeva, a najvažniji pojmovi koji se vežu uz pojam grupe su vodstvo, članstvo, zajednički identitet, društvena mreža i dijeljenje uloga. (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018). Članovi grupe se konformiraju, povezuju, surađuju, pokazuju međusobno poštovanje, očekuju poslušnost od drugih te mijenjaju svoja ponašanja i sposobnosti (Little,2014).

5.2.4. Učenje

Učenje predstavlja relativno trajnu promjenu ponašanja koja proizlazi iz iskustva (Cherry, 2018). Prilikom učenja pojedinac mijenja način na koji opaža okolinu i njezine podražaje, a samim time mijenja i način na koji djeluje, odnosno, mijenja svoje ponašanje (Heffner, 2001). Učenje kao takvo, nezaobilazan je alat za modificiranje određenog ponašanja, a osnovu prilagođenog ponašanja određuje sposobnost učenja iz posljedica vlastitog ponašanja.

Badurina–Sertić i Franjić–Nađ (2018) navode kako učenje **procesom klasičnog uvjetovanja** podrazumijeva situaciju u kojoj neutralni podražaji pobuđuju odgovore (postaju ekscitatorni) ili koče odgovore (postaju inhibitorni). Rezultat toga je uvjetovana reakcija koja predstavlja reakciju svojevrsnog prilagođavanja, budući da uvjetovani podražaj „daje“ vremena organizmu da se pripremi za dobre ili loše događaje. **Operantno (instrumentalno) uvjetovanje** način je učenja kod kojeg se vjerojatnost odgovora (ponašanja) mijenja s obzirom na posljedicu koju taj odgovor ima za organizam. Zakon efekta u kontekstu operantnog uvjetovanja podrazumijeva povećanu ili smanjenu vjerojatnost određenog ponašanja, ovisno o njegovim pozitivnim, odnosno negativnim posljedicama. Ako neki događaj nakon odgovora mijenja vjerojatnost pojavljivanja tog odgovora, taj događaj postaje potkrepljenje. Autorice ističu kako navedena učenja uvjetovanjem spadaju u učenje putem vlastitog iskustva, no teorije socijalnog

učenja naglašavaju kako se učenje također događa u interakciji pojedinca i socijalne okoline kroz imitaciju, promatranje, modeliranje i simboličko učenje.

- **Potkrepljenje**

Potkrepljenje se koristi kao ključna metoda učvršćivanja određenog ponašanja i povećanja njegove učestalosti. To se može postići na dva načina: primjenom pozitivnog podražaja (potkrepljivača), ili uklanjanjem negativnog (averzivnog) potkrepljivača na pojavu određenog ponašanja. Cilj koji se želi postići primjenom pozitivnog ili uklanjanjem negativnog potkrepljivača je jednak, a on podrazumijeva jačanje, učvršćivanje i povećanje učestalosti određenog ponašanja. Važno je razlikovati nagradu od potkrepljenja- nagrada se daje za zasluge i nužno ne podrazumijeva promjenu ponašanja, dok potkrepljivači mijenjaju učestalost nekog ponašanja (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

- **Učenje izbjegavanja**

Izbjegavanje se odnosi na proces usvajanja određenog ponašanja koje utječe na sprječavanje pojave ili na prestanak neželjenog podražaja. U kontekstu grupe, učenjem pozitivnog ponašanja koje je prihvaćeno od članova grupe, aktivno se izbjegavaju averzivni događaji. Koncept „negativnih bodova“, koji će kasnije biti objašnjen, temelji se na principu učenja izbjegavanja- početni cilj zatvorenika je pozitivnim ponašanjem izbjeći negativno bodovanje. Krajnji cilj je internaliziranje tog pozitivnog ponašanja kako bi ono postalo prirodni pozitivni potkrepljivač (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

- **Ukidanje potkrepljenja (time-out)**

Ukidanje potkrepljenja je glavna metoda za suzbijanje loših navika, a podrazumijeva otklanjanje uvjeta u kojima osoba dobiva „nagradu“ za svoje ponašanje. Metoda ukidanja potkrepljenja koristi se u slučaju kada se izvor potkrepljenja ne može kontrolirati, ali se zna koje potkrepljenje održava određeno ponašanje. U kontekstu Zajednice UZOR, ako se zatvorenik

neprilagođeno ponaša, može ga se privremeno isključiti iz Zajednice kako bi shvatio nedostatak pozitivnih potkrepljivača (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

- **Modeliranje ili posredno učenje**

Modeliranje ili posredno učenje odnosi se na učenje promatranjem u kojem osoba koja uči određeno ponašanje promatra živi model, uzimajući u obzir i posljedice ponašanja tog modela. Takvo učenje događa se bez potrebe da osoba koja promatra model izvodi njegovo ponašanje , a vjerojatnost ponavljanja tog ponašanja ovisi o posljedicama koje za to ponašanje ima model. Kognitivni procesi koji omogućuju modeliranje su zamišljanje, razmišljanje, promatranje i mogućnost pozicioniranja sebe u ulogu druge osobe. Adekvatnim modelom i principom modeliranja mogu se praktično i jasno prezentirati prikladna i poželjna ponašanja u određenim situacijama (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

- **Ugovor o ponašanju**

Ugovor o ponašanju je sporazum, najčešće u pisanom obliku, u kojem su navedena ponašanja koje su potpisnici ugovora spremni obavljati te spremnost istih na posljedice njegovog pridržavanja ili nepridržavanja. U podlozi ugovora pretpostavka je da se posljedicama može kontrolirati ponašanje, a cilj ugovora je povećanje vjerojatnosti pojavljivanja do sada niskofrekventnih pozitivnih ponašanja. Ugovor o ponašanju izrazito koristi osobama s lošom samoorganizacijom budući da se temelji na međusobnom potkrepljenju i tehnikama koje promiču samokontrolu (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

- **Generalizacija poticaja i odgovora**

Generaliziranje, odnosno prenošenje novo naučenih ponašanja u nove sredine, najveći je problem nakon postizanja željenog cilja- povećanje učestalosti željenog ponašanja ili smanjenje učestalosti neželjenog ponašanja. Problem prenošenja naučenog adekvatnog ponašanja u život na slobodi prisutan je bez obzira na rastući broj novih intervencija i psihosocijalnih programa u

zatvorima. Ako se ne uspije doći do generalizacije, takve intervencije smatraju se neučinkovitima. Kod generalizacije važno je da su postignute promjene u ponašanju održive i da traju dulje od samog učenja, da se promjene u ponašanju mogu prikazati u različitim kontekstima te da mogu omogućiti razvoj novih ponašanja (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

5.3. Ciljevi

Badurina–Sertić i Franjić–Nađ (2018) navode da je prilikom osmišljavanja tretmanskih ciljeva i postupaka, potrebno uzeti u obzir i karakteristike penalnih ustanova i mehanizme koji se unutar njih javljaju, odnosno način na koji oni djeluju na ponašanje zatvorenika. Unutar uvjeta visokih ograničenja, zatvorenici formiraju neformalne grupe u kojima dijele određene stavove, vrijednosti i ponašanja koja se mogu sistematizirati na sljedeći način:

1. Zatvorenici formiraju neformalne skupine i stvaraju hijerarhiju na temelju određenih karakteristika (kazneno djelo, osobna prošlost, socioekonomski status i sl.)

2. Postojanje različitih uloga- vođe, sljedbenici, informatori i dr.

3. Postojanje složenog sustava vrijednosti- solidarnost između zatvorenika, dijeljenje koristi, suprotstavljanje sustavu, stigmatizacija drugih zatvorenika i dr.

4. Stav nepovjerenja i manipulativne submisivnosti prema službenicima, uz stav da su skloni potkupljivanju, manipulativni i dvolični.

5. Kontinuirano traganje za podražajima kao rezultat rutinskih događanja i besciljnosti.

Uzevši u obzir činjenicu da se prethodno navedena psihosocijalna klima u zatvoru javlja sama po sebi, Model Zajednica UZOR usmjeren je na modifikaciju takvog ozračja tako da iskoristi pozitivne utjecaje neformalnih skupina koje nastaju unutar zatvorskog okruženja. To se odnosi na sredstva koja grupa sama po sebi „proizvodi“ svojim postojanjem. Slijedom navedenog, cilj Zajednica UZOR je: „Postizanje klime suživota usporedive s normama, vrijednostima, navikama

i oblicima interakcija u skupinama koje definiramo kao društveno prilagođene i prihvaćene“ (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018:16).

Badurina–Sertić i Franjić–Nađ (2018) u Priručniku za službenike također navode opće, specifične i operativne ciljeve.

5.3.1. Opći ciljevi

1. Stvaranje psihosocijalne klime koja pruža podlogu za učinkovite tretmanske promjene.
2. Promjena uobičajene zatvorske dinamike mijenjanjem odnosa u skupini.
3. Razvijanje društveno prihvatljivih vrijednosti, stavova i navika zatvorenika.
4. Uspješno uključivanje u društvo po otpustu s izdržavanja kazne.

5.3.2. Specifični ciljevi

I Ciljevi na osobnom planu:

1. Usvajanje navika i redovito održavanje osobne higijene i primjerenog izgleda.
2. Učinkovito organiziranje osobnog prostora.
3. Točnost, rad i trud u aktivnostima i zadacima.
4. Razvoj osobnih kapaciteta i sposobnosti, prepoznavanje i promjena štetnih obrazaca ponašanja.

II Ciljevi na planu zajednice:

1. Sudjelovanje u brizi za prostor i okoliš te preuzimanje odgovornosti za isti.
2. Prihvaćanje činjenice da i druge osobe imaju sposobnost planiranja i organiziranja.
3. Preuzimanje osobne odgovornosti prema skupini i zajednici.
4. Razvijanje navika suradnje i dijaloga.

III Ciljevi na planu međuljudskih odnosa:

1. Iskorjenjivanje svih oblika nasilja i agresije (fizičke i verbalne).
2. Rješavanje problema i sukoba na društveno prihvatljiv način.

3. Razvijanje i poticanje empatije, solidarnosti, tolerancije, uvažavanja i tome odgovarajućih ponašanja.

IV Ciljevi na planu aktivnosti:

1. Puna uključenost zatvorenika u aktivnosti primjerene njihovim interesima i mogućnostima.
2. Što veći broj zatvorenika uključen u aktivnosti.
3. Razvijanje vještina planiranja i ustrajanja u odabranim aktivnostima.
4. Promišljanje i predlaganje novih aktivnosti.

Ostvarenje ovih ciljeva omogućit će postizanje značajnog poboljšanja kvalitete zajedničkog života, nisku ili nultu stopu sukoba i povećati zadovoljstvo zatvorenika, a i službenika.

5.3.3. Operativni ciljevi

Nemoguće je predvidjeti sve situacije, ali cilj je postaviti što detaljnije operativne ciljeve:

- Raspored i pravila ponašanja u sobama, zajedničkim prostorijama, vanjskim prostorima; detaljni naputci o ponašanjima koja se promatraju, prate, vrednuju i potiču.

5.4. Preduvjeti za ulazak zatvorenika u Zajednicu UZOR

Članovi Radne skupine izradili su Okvirna mjerila[8] za uključivanje zatvorenika u Zajednicu UZOR. U okvirnim mjerilima propisani su kriteriji za odabir zatvorenika za uključivanje u

[8] Okvirna mjerila za uključivanje zatvorenika u Zajednicu UZOR. Interni materijali Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

Zajednicu, a odluku o uključivanju zatvorenika u Zajednicu donosi upravitelj kaznenog tijela na prijedlog Stručnog tima. Kriteriji koje Stručni tim razmatra prije predlaganja pojedinih zatvorenika za uključivanje u zajednicu su sljedeći:

1. **Duljina kazne**- Zatvorenik može biti uključen u Zajednicu UZOR u bilo kojem dijelu izdržavanja kazne zatvora i bez obzira na visinu neizvršenog dijela kazne**.**
2. **Procjena rizičnosti ponašanja**- Zatvorenik je procijenjen kao sigurnosno srednje do nisko rizičnog ponašanja za vrijeme izdržavanja kazne i za ponovno počinjenje kaznenog djela.
3. **Stegovna kažnjavanost**- U zadnjih šest mjeseci, zatvorenik nije kažnjen za teži stegovni prijestup.
4. **Supstitucijska terapija**- Zatvoreniku nije ordinirana supstitucijska terapija u protekla tri mjeseca.
5. **Procjena PPIKZ-** Zatvorenik je, u pravilu, procijenjen kao „uspješan“ ili „naročito uspješan“.
6. **Struktura ličnosti i sustav vrijednosti-** Zatvorenik ima razvijene bazične socijalne vještine, motiviran je raditi, motiviran je za promjenu, preuzima odgovornost za svoje ponašanje, samostalan je u obavljanju dodijeljenih aktivnosti.
7. **Suglasnost zatvorenika-** Zatvorenik se, kada god je to moguće, uključuje dobrovoljno, potpisao je suglasnost za uključivanje u Zajednicu UZOR i prihvaća postavljene norme te pravila ponašanja.
8. **Dolazak iz Zajednice UZOR-** Zatvorenik koji je do premještaja bio u Zajednici UZOR u kaznenom tijelu iz kojeg se premješta, nastavlja izdržavati kaznu u Zajednici UZOR u kaznenom tijelu u koje je premješten. Jednako vrijedi i za premještaj iz strožih u blaže uvjete unutar istog kaznenog tijela.
9. **Svi zatvorenici upućeni u Kaznionicu u Valturu i Kaznionicu u Lipovici- Popovači** odmah se uključuju u sustav Zajednice UZOR.
10. Zatvorenik može biti uključen u Zajednicu UZOR odmah po prijemu iz Centra za dijagnostiku u Zagrebu, ako udovoljava ranije navedenim kriterijima (osim kriterija procjene PPIKZ).

U Kriterijima ulaska zatvorenika u Zajednicu UZOR[9] stoji da zatvorenik, osuđen na višegodišnju kaznu zatvora, za ulazak u Zajednicu UZOR na razini uspješnosti mora biti procijenjen najmanje kao „uspješan“, a kriteriji za procjenu zatvorenika kao uspješnog ujedno su i osnovni kriteriji ulaska zatvorenika u Zajednicu UZOR. Ti kriteriji su, između ostaloga, utvrđeni Kućnim redom Kaznionice u Lepoglavi[10]: pridržavanje odredbi Kućnog reda, primjeren odnos prema službenicima i drugim zatvorenicima, pridržavanje uputa liječnika i poduzimanje mjera u svrhu liječenja i sprječavanja zaraznih bolesti i zaštite zdravlja, iskazivanje kritičnosti prema počinjenom kaznenom djelu, posljedicama kaznenog djela i primjeren stav prema žrtvi i/ili oštećenom, prihvaćanje izrečene kazne, samostalno obavljanje radnih zadataka radnog mjesta na koje je raspoređen, samostalno izvršavanje obveza vezanih uz izobrazbu u koju je uključen, sudjelovanje u provedbi posebnih programa u koje je uključen, redovito održavanje osobne higijene, redovito održavanje čistoće prostorija i svrsishodno korištenje slobodnog vremena.

Uz prethodno navedene kriterije, važno je napomenuti kako prije uključivanja u Zajednicu UZOR zatvorenik mora prihvatiti pravila i obveze u Zajednici, a njegovo uključivanje u istu mora biti dobrovoljno. Ta pravila i obveze odnose se na osobno područje (higijena, izgled, osobni prostor), područje skrbi o okolišu (korištenje i održavanje zajedničkog prostora), područje međuljudskih odnosa (međusobne interakcije zatvorenika, interakcija sa službenicima ili vanjskim suradnicima) te područje aktivnosti (reguliranje aktivnosti zatvorenika) (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

5.5. Odbori i tijela Zajednice UZOR

Iako je fleksibilnost jedna od karakteristika Zajednica UZOR, postoji nekoliko uređenih tijela koja su zaslužna za funkcioniranje same Zajednice: Odbor za suživot, Odbor za prijam, Odbor za aktivnosti, dnevni sastanak te sastanak zatvorenika voditelja. Postojanje odbora i tijela Zajednice omogućuje sudjelovanje zatvorenika u organizaciji Zajednice, izražavanje mišljenja ili

[9] Kriteriji ulaska zatvorenika u Zajednicu UZOR. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.
[10] Kućni red Kaznionice u Lepoglavi. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

kritika unaprijed uspostavljenim procedurama, a sudjelovanje u tijelima zahtijeva predanost, odgovornost i organiziranost što posljedično promiče socijalne vještine kao što su dijalog, pregovaračke vještine te raspodjela uloga. Postojanje odbora i tijela Zajednice UZOR omogućavaju zatvorenicima stjecanje navika, stavova, vrijednosti, odgovornosti te sposobnosti (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

U osmoj točki Zapisnika sa 7. sastanka Radne skupine za pripremu, praćenje provedbe i evaluaciju Pilot projekta uvođenja Zajednice UZOR u zatvorski sustav, održane 19. listopada 2017.godine, navedeno je kako svako kazneno tijelo, sukladno svojim specifičnostima, treba izraditi pravilnike o radu svakog odbora.[11] Svaki je Odbor slobodan u uspostavljanju normi i davanju prijedloga o bilo kojem aspektu života u Zajednici, no konačna odluka o tim stvarima uvijek je na upravi zatvora ili kaznionice te službenicima. Sukladno tome, rad i postupanje svih odbora prati Tim tretmanske zajednice (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

5.5.1. Odbor za suživot

Odbor za suživot veoma je važan element Zajednice UZOR budući da je njegova glavna uloga posredovanje u sukobima koji se javljaju među zatvorenicima. Kada dođe do sukoba, zatvorenici ga prvo pokušavaju riješiti na razini skupine za radne zadatke i voditelja skupine, no ako se sukob na toj razini ne uspije riješiti, zatvorenici se obraćaju Odboru za suživot. Posredovanjem među zatvorenicima i postizanjem sporazuma, Odbor pokušava riješiti sukobe te tako normalizirati suživot u Zajednici, pri čemu sporazum podrazumijeva odustajanje od svađe i kompromisno ponašanje (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018). Glavne zadaće Odbora za suživot su: sprječavanje razmirica, sukoba, i narušenih odnosa u Zajednici, održavanje pozitivne interpersonalne klime Zajednice UZOR, sprječavanje nastanka verbalnih i fizičkih sukoba, manipulacija, podmetanja i drugih neprimjerenih radnji za održavanje pozitivne i ugodne atmosfere za zajednički život. Članovi Odbora moraju proći edukaciju na kojoj nadograđuju i usavršavaju vještine koje su im potrebne za obavljanje prethodno navedenih zadaća, a ako su u

[11] Dopis Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-07-01-04-01-17-22 od 20. listopada 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

nedoumici oko postupanja, obraćaju se Timu tretmanske Zajednice čiji savjet oko istog moraju prihvatiti. U slučaju potrebe za intervencijom, članovi Odbora sami dogovaraju strategiju posredovanja, a ako je posredovanje neuspješno, dužni su o tome obavijestiti Tim tretmanske zajednice UZOR. Vođenje jasnih i ažurnih bilješki o intervencijama je obavezno, a o svim postupanjima Odbor je dužan izvijestiti Tim tretmanske zajednice. Odbor za suživot obično čine tri do četiri zatvorenika (ovisi o ukupnom broju zatvorenika u Zajednici), a njegove članove bira Tim tretmanske zajednice UZOR na vlastiti prijedlog, ili na prijedlog zatvorenika (Članak 2.-Članak 8.).[12]

5.5.2. Odbor za prijam

Odbor za prijam zadužen je za olakšavanje prilagodbe novodošlim zatvorenicima u Zajednicu UZOR tijekom prvih nekoliko dana boravka u Zajednici. Sukladno tome, Odbor za prijam zadužen je za upoznavanje novodošlih zatvorenika s posebnošću Zajednice, s pravilima i načinom funkcioniranja Zajednice te sa svim elementima koji su važni za bržu i lakšu prilagodbu na život u Zajednici (upoznavanje sa svim prostorijama i sadržajima koje zatvorenik može koristiti i slično). Informiranje o prethodno navedenim stvarima kreće odmah po dolasku novog člana, a nakon toga , sukladno kriterijima i potrebama pojedinih skupina za novim članom, te uvažavajući afinitete novodošlog zatvorenika, slijedi njegovo svrstavanje u Skupinu za radne zadatke. Članovi Odbora također predlažu smještaj novodošlog zatvorenika te prijedlog smještaja u sobu i Zajednicu iznose Timu tretmanske zajednice UZOR koji s istim donosi konsenzus. Odbor je također zadužen za praćenje uređenja i estetike Zajednice UZOR te daje prijedloge o uređenju istog. Zatvorenici sami među sobom vrše raspodjelu poslova unutar Odbora koji moraju biti pravilno i jednoliko raspoređeni. O svim prijedlozima, aktivnostima te postupanjima, članovi Odbora dužni su voditi zapisnik, a postupanje i rad Odbora prati Tim tretmanske zajednice. Odbor za prijam obično čine tri do četiri zatvorenika (ovisi o ukupnom

[12] Smjernice o radu Odbora za suživot Zajednice UZOR Kaznionice u Lepoglavi. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

broju zatvorenika u Zajednici), a njegove članove bira Tim tretmanske zajednice UZOR na vlastiti prijedlog, ili na prijedlog zatvorenika (Članak 1.-Članak 13.)[13]

5.5.3. Odbor za aktivnosti

Uključivanje zatvorenika u različite aktivnosti u Zajednici UZOR je obavezno, odnosno, svaki zatvorenik u predviđeno vrijeme za aktivnosti mora aktivno sudjelovati u istima. Glavna zadaća Odbora za aktivnosti je osmišljavanje i organiziranje aktivnosti u Zajednici UZOR. Nakon što se odbor formira, članovi Odbora izrađuju popis svih aktivnosti koje će se odvijati u Zajednici te popis osoba koje sudjeluju u pojedinim aktivnostima. Plan rada i ostale stvari vezane uz aktivnosti Zajednice članovi Odbora prvo raspravljaju međusobno, a isto se može provoditi tek nakon što je postignut dogovor s Timom tretmanske zajednice. Odbor mora voditi računa o tome da u Zajednici ima dovoljno raznolikih aktivnosti te da svaki zatvorenik bude uključen u primjereni broj aktivnosti. Raspored aktivnosti, vrijeme i mjesto održavanja te popis zatvorenika uključenih u pojedine aktivnosti stavlja se na odjelnu oglasnu ploču kako bi bio dostupan svima. Odbor prati sudjelovanje članova Zajednice u aktivnostima u koje su uključeni te vodi evidenciju o nesudjelovanju određenih zatvorenika, o čemu obavještava Tim tretmanske zajednice UZOR. Također, Odbor je dužan Timu tretmanske zajednice svaki tjedan dostaviti točno i ažurirano izvješće o sudjelovanju pojedinih članova Zajednice u aktivnostima te jednom tjedno predati plan aktivnosti za sljedeći tjedan. Organizacija izložbi, priredbi i drugih manifestacija te predlaganje aktivnosti za uređenje odjela Zajednice također su zaduženja Odbora za aktivnosti. Raspodjelu poslova unutar Odbora članovi dogovaraju međusobno, a ona mora biti jednolika i pravilno raspoređena. Odbor za aktivnosti obično čine tri do četiri zatvorenika (ovisi o ukupnom broju zatvorenika u Zajednici), a njegove članove bira Tim tretmanske zajednice UZOR. (Članak 1.-Članak 16.)[14]

[13] Smjernice o radu Odbora za prijam Zajednice UZOR Kaznionice u Lepoglavi. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

[14] Smjernice o radu Odbora za aktivnosti Zajednice UZOR Kaznionice u Lepoglavi. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

5.5.4. Dnevni sastanak

Dnevni sastanci održavaju se svaki dan, a na njima su prisutni svi članovi Zajednice UZOR te netko od službenika (službenik tretmana ili osiguranja). Dnevni sastanak na neki način predstavlja „ritual“ zajednice budući da se radi o nečemu što je očekivano i poznato svim članovima grupe te im omogućava asimiliranje i stvara osjećaj pripadnosti. Svakodnevni sastanci pružaju mogućnost službenicima da dobiju pregled situacije u Zajednici, a prije svakog sastanka, službenik koji ga vodi mora pregledati zapisnik o vrednovanju od prethodnog dana. Taj trenutak koristi se kako bi se ponovile očekivana pravila i norme ponašanja te kako bi se zatvorenicima ukazalo na neadekvatna ponašanja. Dnevni sastanci služe za raspravljanje o određenim temama (standard Zajednice, pritužbe, pojedinačni problemi i slično) što može rezultirati usvajanjem novih odluka, odnosno pravila. Sve odluke donose se zajedničkim glasovanjem zatvorenika. Važno je da se dnevni sastanak organizira sukladno s dnevnim rasporedom, odnosno da se ne organizira u vrijeme nekih drugih aktivnosti, kako bi svi članovi Zajednice mogli prisustvovati dnevnom sastanku. Službenici koji vode dnevne sastanke moraju posjedovati znanja o radu s grupom, kako bi mogli adekvatno provesti sastanak (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018). Tajnik Zajednice UZOR vodi zapisnik na svakom dnevnom sastanku.

5.5.5. Sastanak zatvorenika voditelja

Sastanak voditelja Zajednice postoji kako bi zatvorenici imali priliku i prostor za slobodno izražavanje, budući da na njemu nije prisutan nitko od službenika. Na ovom sastanku prisutni predsjednici Zajednice, svi članovi odbora te voditelji skupina za radne zadatke. Sastanak je otvoren za sve članove Zajednice, a ponekad se na prijedlog dnevnog sastanka može i obvezati neke zatvorenike na sudjelovanje kako bi ih se potaknulo na angažman. Sastanak se održava barem jednom tjedno u vrijeme određeno dnevnim rasporedom Zajednice, a vode ga predsjednici Zajednice. Na sastanku se predlažu aktivnosti, izražavaju se pritužbe ili nezadovoljstvo funkcioniranjem skupina za radne zadatke i slično. O prijedlozima i dogovorima tajnik Zajednice vodi zapisnik koji se dostavlja nadležnom službeniku te se čita na sljedećem dnevnom sastanku (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

Uz dnevne sastanke i sastanke zatvorenika voditelja, unutar Zajednice UZOR održavaju se i tjedni te mjesečni sastanci. Na tjednim sastancima u pravilu sudjeluju predstavnik Tima tretmanske Zajednice, službenik pravosudne policije odjela Zajednice UZOR, predsjednici Zajednice UZOR, voditelji skupina za radne zadatke, predstavnici odbora za prijam, suživot i aktivnosti, tajnik Zajednice UZOR, a ponekad sudjeluju i svi članovi Zajednice UZOR ili više članova Tima tretmanske zajednice. Na tjednim sastancima također se raspravlja o aktualnom stanju u Zajednici UZOR, iznose se prijedlozi, pitanja, pohvale i slično. Mjesečni sastanci održavaju se zadnjeg ponedjeljka u mjesecu, a na njemu su u pravilu prisutni svi članovi Zajednice UZOR, predstavnici Tima tretmanske zajednice te službenik pravosudne policije odjela Zajednice UZOR.

5.6. Tim tretmanske zajednice UZOR

U skladu s Planom aktivnosti Radne skupine za implementaciju Zajednica UZOR, određen je sastav Tima tretmanske zajednice UZOR, a odluku o uključivanju pojedinih službenika u isti donosi upravitelj kaznenog tijela. Tim tretmanske zajednice UZOR čine: pravosudni policajci/nadzornici odgovorni za Zajednicu UZOR, stručni suradnik za tretman, strukovni učitelj, psiholog (prema mogućnostima kaznenog tijela), socijalni radnik (prema mogućnostima kaznenog tijela), pravnik (prema mogućnostima kaznenog tijela), stručni suradnik za organiziranje slobodnog vremena zatvorenika i zdravstveni djelatnik. Kriteriji za uključivanje službenika u Tim tretmanske zajednice UZOR su dragovoljnost za uključivanje, motiviranost, razvijene socijalne vještine i radna etika, radno iskustvo, završena edukacija (planirano uključivanje u istu) „Upoznavanje s osnovnim elementima rada u Zajednicama UZOR“ te senzibiliziranost za potrebe zatvorenika.[15] Tim tretmanske zajednice UZOR čine svi službenici kaznenog tijela koji su uključeni u rad Zajednicu UZOR.

[15] Sastav Tima tretmanske zajednice UZOR. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ:514-07-01-04-01-17-11 od 22. rujna 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

5.7. Vrednovanje

Osnovni principi Zajednice UZOR temelje se na sustavu vrednovanja, a jedna od najvažnijih svrha vrednovanja je ostvarivanje „pozitivnog grupnog pritiska“. Stvaranje „pozitivnog grupnog pritiska“ mehanizam je kojim se želi postići psihosocijalna klima u kojoj članovi Zajednice izbjegavaju sakupljanje negativnih bodova, što im na neki način daje pravo da od drugih članova zahtijevaju ponašanje u skladu s pravilima i poštivanje normi suživota u Zajednici. Vrednovanje je također korisno za donošenje odluka koje se odnose na pojedinog zatvorenika, za prikupljanje podataka o izvršavanju pojedinačnog programa izdržavanja kazne zatvora te predstavlja koristan izvor informacija kod izvještavanja raznih institucija. Kod vrednovanja je važno da se vrednuje ponašanje osobe (ne osoba u cjelini), a veći naglasak se stavlja na poticanje pozitivnih ponašanja u odnosu na gašenje negativnih. Vrednovanje se vrši putem negativnih bodova, a osnovni cilj je da zatvorenici izbjegavaju dobivanje istih, tako da redovno izvršavanju svoje zadatke (ustajanje na vrijeme, održavanje osobne higijene, pospremanje sobe, sudjelovanje u aktivnostima, poštivanje standarda međuljudskih odnosa i drugi). Važno je usuglasiti standarde ponašanja kako bi zatvorenici znali što se od njih očekuje te da se vrednovanje ne bi temeljilo na proizvoljnosti i subjektivnosti procjenjivača (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018). Vezano uz standarde ponašanja, neizostavno je spomenuti proces prizonizacije, koji se odnosi na prihvaćanje običaja, normi i opće kulture zatvora. Prizonizacija predstavlja jedan negativan proces preuzimanja šabloniziranih oblika ponašanja putem kojeg se zatvorenici identificiraju s ulogom kriminalca (Mejovšek, 2002). Takva ponašanja koja su rezultat procesa prizonizacije, unutar Zajednice UZOR nastoje se zamijeniti „društveno prilagođenim“ ponašanjima, a područja na koja se Zajednica usmjerava su: osobno područje, briga za prostor i okoliš, područje odnosa u Zajednici i odnosa prema drugima u Zajednici. Standardi ponašanja jasno su definirani dokumentima koji jasno razrađuju ocjenjivanje pojedinih područja i mogu se mijenjati ili nadopunjavati i na prijedlog službenika i na prijedlog zatvorenika čime se sustav stalno razvija i unapređuje (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

Kaznionica u Lepoglavi posjeduje tri dokumenta te vrste unutar kojih su uređeni standardi ponašanja za pojedina područja. Neki od standarda za vrednovanje na *području ponašanja zatvorenika u zatvoreničkim sobama* su: uredna i čista soba, uredno popravljen krevet, čisti zidovi i prozori, posjedovanje samo dozvoljenog namještaja i predmeta, počišćene

površine/plohe, uredno posložena odjeća/obuća, čist WC i umivaonik i drugi[16]. Na području *zajedničkih prostorija* vrednuje se poštivanje zajedničkih prostorija: pušenje samo u za to određenom prostoru, čišćenje i pospremanje prostora nakon korištenja, pristojno i uljudno ponašanje bez vikanja, lupanja po predmetima ili vratima, bacanja smeća, suprotstavljanja, glasnog slušanja glazbe ili TV programa i slično, čišćenje kupaonice i sanitarnog čvora nakon korištenja i slično[17]. Standardi koji se vrednuju na području *međuljudskih odnosa* su pozdravljanje i pristojna komunikacija sa službenim osobama (zabranjeni su povišeni tonovi, omalovažavanje i psovanje) te pristojna komunikacija s drugim zatvorenicima (zabranjeni su povišeni tonovi, omalovažavanje, psovanje, bilo koji oblik diskriminacije drugih zatvorenika i slično)[18].

5.7.1. Dnevno vrednovanje

Dnevno vrednovanje zatvorenika u Zajednici UZOR provode službenici koji rade na tom odjelu, a ono se bilježi u dnevniku dnevnog vrednovanja. U navedenom dnevniku nabrojane su aktivnosti u koje se zatvorenici tijekom dana mogu uključiti te aktivnosti pojedinih radnih skupina. U dnevniku se također nalazi i prostor za upis ocjene („+“ ili „-“) te prostor za upis primjedbi, ako za njih ima potrebe. Službenici donose opće dnevne ocjene za svakog zatvorenika u Zajednici UZOR, a ona može biti „pozitivno“ ili „uredno“. Pozitivna dnevna ocjena rezultat je vrednovanja svih dnevnih aktivnosti pojedinog zatvorenika, a ako zatvorenik dobije neke negativne bodove tijekom dana, njegovo ponašanje ocjenjuje se kao „uredno“. Pozitivni bodovi mogu se dodijeliti kao nagrada za specifično pozitivno ponašanje kao što je izvanredna suradnja u nekom zadatku ili dodatno čišćenje, a mogu ih dodijeliti samo službenici Tima tretmanske zajednice. Svaki zatvorenik može dobiti samo jedan pozitivan bod na dnevnoj bazi, a s druge strane može dobiti neograničeni broj negativnih bodova. Uz službenike, negativne bodove mogu dodijeliti svi stručnjaci koji rade u Zajednici UZOR ili ju posjete, u čijem slučaju moraju obavijestiti službenika Zajednice. Svi negativni bodovi moraju se zabilježiti u dnevnik dnevnog vrednovanja, a kako bi vrednovanje bilo učinkovito, zatvorenik mora biti obaviješten da je dobio

[16] Standardi ponašanja u zatvoreničkim sobama na 3E odjelu Zajednice „UZOR“. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.
[17] Standardi za zajedničke prostorije Zajednice UZOR na 3E odjelu. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.
[18] Standardi međuljudskih odnosa Zajednice UZOR na 3E odjelu. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

negativan bod. Također, zatvoreniku je važno objasniti zašto je dobio negativan bod te ga podsjetiti na ponašanje koje se od njega očekuje. Kao što je već ranije spomenuto, negativni bodovi nisu disciplinski bodovi, već se njima skreće pozornost na učenje iz vlastitih propusta. Negativni bodovi ne mogu se ukloniti, osim ako se utvrdi pogreška službenika ili ako se stručni suradnik koji ju je donio s tim složi (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

5.7.2. Tjedno vrednovanje

Na sastanku Tima tretmanske zajednice, stručni suradnik za tretman iznosi informacije o svim dnevnim vrednovanjima kroz tjedan. Na temelju tih informacija, Tim tretmanske zajednice procjenjuje ostvarivanje pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora. Tjedno vrednovanje predstavlja svojevrsnu „sumu“ dnevnih ocjena svakog zatvorenika, a zatvorenici se na tjednoj bazi mogu ocijeniti „pozitivno“, „uredno“ ili „nepovoljno“. Zatvorenici koji kroz protekli tjedan nisu negativno vrednovani ocjenjuju se „pozitivno“, oni koji su vrednovani i pozitivno i negativno (jedna ili dvije negativne dnevne ocjene) ocjenjuju se „uredno“,, a zatvorenici s dvije ili više negativnih dnevnih ocjena klasificiraju se kao „nepovoljno“. „Nepovoljno“ se mogu ocijeniti i oni zatvorenici koji prema mišljenju Tima tretmanske zajednice nisu adekvatno sudjelovali u pojedinačnom programu izvršavanja kazne zatvora, ili su manifestirali ozbiljno negativno ponašanje. Posljedice vrednovanja su različite i odražavaju se na tri razine. Prva se odnosi na odabir zadataka za pojedine skupine. Rezultati tjednog vrednovanja postavljaju se na oglasnu ploču, s time da se stavlja i popis pozitivnih i negativnih bodova svih zatvorenika po skupinama za radne zadatke. O zbroju vrednovanja, odnosno broju pozitivnih i negativnih bodova, ovisi biranje zadataka za sljedeći tjedan. Prednost kod biranja zadataka ima grupa s najmanje negativnih bodova, a pozitivni bodovi uzimaju se u obzir kada dvije skupine imaju jednak broj negativnih bodova. Sukladno tome, voditelj skupine koja ima najmanje negativnih bodova prvi bira zadatke koje će izvršavati sljedeći tjedan. Sljedeća razina vrednovanja odnosi se a isključivanje zatvorenika iz Zajednice UZOR, ako je ostvario tri tjedne ocjene „nepovoljan“ u jednom tromjesečju. Treća razina posljedica je dobivanje posebno neatraktivnog zadatka za sljedeći tjedan, ako zatvorenik dobije najveći broj negativnih bodova u tjedan dana (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

5.8. Sustav skupina

Zajednica UZOR funkcionira tako da su zatvorenici podijeljeni u skupine za radne zadatke. Svaka skupina na tjednoj razini ima određeni zadatak u različitim područjima Zajednice te je odgovorna za njezino održavanje. Vrednovanje zatvorenika ima utjecaj na odabir zadataka pojedinih skupina za radne zadatke, pri čemu prednost imaju skupine s najmanjim brojem negativnog vrednovanja. Prednost kod odabira zadataka dovodi do razlika u radnom opterećenju koje su važan element u sustavu skupina i mogu poslužiti kao motivacija zatvorenicima za poštivanje normi i pravila Zajednice. Svaka skupina ima zatvorenika koji kao odgovorna osoba ima ulogu organiziranja izvođenja zadataka i rješavanja potencijalnih problema unutar skupine te je obavezan prisustvovati tjednim sastancima voditelja Zajednice. Odgovorna osoba kao takva mora predstavljati uzor i primjer ostalim članovima skupine, a zadužena je i za vođenje novodošlih zatvorenika u njezinu skupinu za radne zadatke. Svaka skupina za radne zadatke preuzima zadatke na određenom području tijekom cijeloga dana, a odgovorna osoba odlučuje tko će izvršavati određeni zadatak. Član skupine kojemu je dodijeljen određeni zadatak mora taj zadatak izvršiti, a o dodijeljenim odgovornostima ne može raspravljati ili pregovarati s odgovornom osobom. Dodjela i provođenje zadataka u Zajednici može prouzročiti određene teškoće ili probleme, stoga je kontinuirani nadzor i vođenje službenika pravosudne policije od velike važnosti za funkcioniranje skupina za radne zadatke, odnosno Zajednice u cijelosti. Formiranje skupina za radne zadatke je fleksibilno, s obzirom na to da svaka Zajednica UZOR predstavlja skup zatvorenika s različitim karakteristikama te je nemoguće uspostaviti određeno pravilo za podjelu zatvorenika u skupine za radne zadatke. Prema tome, podjela zatvorenika u pojedine skupine za radne zadatke mora biti u skladu s ciljevima Zajednice te ovisi o karakteristikama zatvorenika te mora biti u skladu s ciljevima Zajednice. Takav način odabira zatvorenika u skupine za radne zadatke ima za cilj sprječavanje stvaranja neformalnih skupina baziranih na prethodnim poznanstvima, odnosno sprečava stvaranje disfunkcionalnih skupina. Ako je u nekoj kaznionici ili zatvoru postojanje takvih neformalnih skupina važno za funkcioniranje Zajednice, zatvorenicima je dozvoljeno da se grupiraju po prijateljstvima, afinitetima ili sklonostima. Ako se skupine zatvorenika jako razlikuju s obzirom na profile zatvorenika, nacionalnost, afinitete i slično, formiranje skupina postaje odgovornost uprave zatvora ili kaznionice i službenika. Odabir voditelja skupine za radne zadatke također je fleksibilan te ovisi o ciljevima Zajednice, a na takve pozicije najčešće se biraju zatvorenici s

karakteristikama poput predanosti, odgovornosti, vještine organiziranja i vodstva, odnosno zatvorenici koje ostali zatvorenici najviše poštuju i smatraju sposobnima (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

5.9. Aktivnosti

Osnovno pravilo Zajednica UZOR je obavezno sudjelovanje zatvorenika u aktivnostima tijekom vremena predviđenog za njihovo obavljanje. Sudjelovanje zatvorenika u različitim aktivnostima predstavlja jedan od temeljnih stupova funkcioniranja Zajednice te također služi kao instrument za ostvarivanje pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora. Uključenjem zatvorenika u različite aktivnosti žele se postići promjene u navikama i sustavu vrijednosti koje će im pomoći da prilagođeno žive za vrijeme izdržavanja kazne te kasnije na slobodi, a cilj obaveznog sudjelovanja u aktivnostima je razvijanje i očuvanje radnih navika kod zatvorenika. Osim što ima vrijednost u rehabilitacijskom smislu, sudjelovanje zatvorenika u različitim aktivnostima čini osnovu jednog dana u Zajednici oko koje se vrte ostale manje obaveze. Organizacijom različitih aktivnosti žele se postići uvjeti što sličniji onima na slobodi, budući da je priprema zatvorenika za budući život na slobodi jedna od glavnih tretmanskih zadaća za vrijeme izvršavanja kazne zatvora. Aktivnosti u Zajednici osmišljene su tako da pomažu u ostvarenju pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora na dva načina: postojanje prioritetnih aktivnosti (usmjerene na ostvarivanje ciljeva navedenih u programu tretmana) u kojima zatvorenici moraju sudjelovati te postojanje aktivnosti koje zatvorenici mogu sami birati u skladu sa svojim afinitetima. Zatvorenici ne mogu svojevoljno mijenjati aktivnosti u kojima će sudjelovati zbog organizacijskih kapaciteta kaznenih tijela čime se želi potaknuti zatvorenike da promišljeno odluče o odabiru aktivnosti i da ustraju u vlastitim odlukama, a predlaže se da zatvorenik u odabranoj aktivnosti sudjeluje najmanje tri mjeseca. Ako zatvorenik odbije sudjelovati u obaveznim aktivnostima, isključuje ga se iz Zajednice (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

Kod osmišljavanja aktivnosti potrebno je uzeti u obzir sve prostore kaznenog tijela, kako bi se osmislilo što više različitih aktivnosti te tako osigurala maksimalna okupiranost zatvorenika. Uz prostorne uvjete, potrebno je osigurati i minimalne uvjete za provođenje aktivnosti (materijal,

namještaj, alat i slično) te radnog terapeuta ili strukovnog učitelja koji će na određeni način olakšati provedbu aktivnosti. Kao što je već ranije spomenuto, lista s popisom aktivnosti i zatvorenika koji su uključeni u pojedine aktivnosti izvješena je na oglasnoj ploči Zajednice, s time da kopiju istog dobiva službenik Zajednice te službenici koji su nadležni za područja u kojima se provode aktivnosti. Za praćenje provođenja aktivnosti zadužen je jedan zatvorenik koji prikuplja potpise na kontrolnim listama, a službenici moraju provjeriti jesu li popisi koje su dobili usklađeni s kontrolnim listama. Velika većina zatvorenika ima problema s disciplinirano šću, stoga se strukturiranom organizacijom i provedbom aktivnosti želi unaprijediti njihova disciplinirano st tako da se od njih zahtijeva primjerenost, točnost, odgovornost te rezultati sukladni kapacitetima pojedinog zatvorenika. Uspostavljanje discipline i usvajanje radnih navika lako se osiguravaju u kaznenim tijelima u kojima zatvorenici rade i primaju plaće za svoj rad, no budući da je nedostatak adekvatnih radnih mjesta unutar kaznenih tijela problem koji se često javlja, potrebno je osmisliti alternativne aktivnosti za one zatvorenike koji nisu radno raspoređeni. Infrastruktura i druge okolnosti kaznenih tijela često su prepreka za osmišljavanje aktivnosti koje bi ostvarivale specifične tretmanske svrhe svakog pojedinca, ali je važno da zatvorenici budu uključeni u bilo kakve aktivnosti koje će ih naučiti da strukturiraju svoje vrijeme u skladu s obaveznim aktivnostima. Budući da mnogi zatvorenici imaju poteškoće i s planiranjem slobodnog vremena, Zajednica ih potiče ih se da steknu i tu naviku. Uz sudjelovanje u obaveznim i odabranim aktivnostima, zatvorenicima preostaje malo slobodnog vremena, stoga koriste vikende kako bi naučili planirati, budući da vikendom, osim temeljitog čišćenja subotom, nema ostalih obaveznih aktivnosti. Vikend je predodređen za aktivnosti poput sportskih natjecanja između različitih odjela, profesionalnih aktivnosti i slično, a preduvjet za sudjelovanje u istima je prethodno planiranje. Zatvorenici sami biraju aktivnosti u kojima će sudjelovati svaki vikend, te su ih dužni realizirati (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

5.10. Utjecaj Zajednice UZOR na kazneno tijelo

Zajednice UZOR prije svega predstavljaju izvrstan sigurnosni alat, bez obzira na činjenicu da se u njih uključuju zatvorenici s dugogodišnjim kaznama zatvora. Organizacija života u Zajednici pruža uvjete za postizanje jednog od glavnih ciljeva Zajednice UZOR, a to je reintegracija zatvorenika. Raspored aktivnosti, organizacija zatvorenika u skupine, norme i pravila Zajednice uređuju pozitivnu klimu suživota i stvaraju sustav u kojem dolazi do smanjenja

sukoba i veće mogućnosti izbacivanja devijantnih ponašanja u odnosu na tradicionalni kazneni sustav. Zatvorenici koji su uključeni u Zajednicu postižu samokontrolu, što posljedično smanjuje rizik za njihovo neprilagođeno ponašanje. Sljedeća prednost Zajednica UZOR je mogućnost opažanja i najmanjih promjena u ponašanju zatvorenika, budući da je kontrola nad njihovim ponašanjem i stavovima veoma visoka. Ako se kod zatvorenika uoči i najmanja negativna promjena u bilo kojem aspektu ponašanja i suživota u Zajednici, još uvijek ima prostora da se te stvari na vrijeme isprave, prije nego što se pretvore u još veći problem. Budući da su prednosti života u Zajednici UZOR jasno vidljivi svim zatvorenicima, postojanje Zajednice unutar kaznenog tijela može poslužiti i kao motivacija zatvorenicima koji se nalaze na drugim odjelima. Svjesni prednosti koje im donosi život u Zajednici, ostali zatvorenici motivirani su za prilagođenijim ponašanjem kako bi ostvarili mogućnost života u Zajednici, što posljedično doprinosi funkcioniranju cijelog kaznenog tijela (Badurina–Sertić i Franjić–Nađ, 2018).

6. EVALUACIJA PILOT PROJEKTA UVOĐENJA ZAJEDNICA UZOR U ZATVORSKI SUSTAV REPUBLIKE HRVATSKE

Prvi ciklus evaluacije Pilot Projekta bio je proveden tijekom travnja 2018. godine, šest mjeseci nakon početka njegove provedbe. Evaluacija se sastojala od prikupljanja određenih podataka (prosječan broj zatvorenika u Zajednici po danu, indeks aktivnosti zatvorenika, indeks pozitivnih bodova, indeks negativnih bodova) uz primjenu upitnika. U ispitivanju je sudjelovalo 236 zatvorenika i zatvorenica te 247 službenika kaznionica i zatvora u kojima se provodi Pilot projekt. Rezultati evaluacije pokazuju da su zatvorenici veoma zadovoljni s projektom, te im je u prosjeku nešto lakše izdržavati kaznu zatvora u odnosu na prije uvođenja Zajednica UZOR. Rezultati se najviše razlikuju u procjeni kvalitete životnog prostora u kojem zatvorenici borave. Službenici također uviđaju da im je u prosjeku nešto lakše raditi sada u odnosu na prije uvođenja Zajednica UZOR, pri čemu služba osiguranja uviđa najviše koristi, a služba tretmana najmanje. Najveći raskorak rezultata kod službenika također se odnosi na područje kvalitete radnog prostora. Zaključno, prvi ciklus evaluacije Pilot Projekta pokazuje da zatvorenici i službenici doživljavaju uvođenje i provođenje Pilot Projekta korisnim[19].

Završna evaluacija Pilot projekta provest će se 28. prosinca 2018. godine, nakon čega se planira implementacija Zajednica UZOR u zatvorski sustav.

[19] Zapisnik s 14.sastanka Radne skupine. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-08-01-04-01-18-82 od 13. srpnja 2018. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

6.1. Iskustva zatvorenika

Nekoliko mjeseci nakon početka provođenja Pilot projekta, redovni sastanci Radne skupine održavali su se u kaznenim tijelima u kojima je započelo provođenje Pilot projekta, a u redovan raspored sastanka bili su uključeni i obilasci kaznenih tijela, odnosno odjeli Zajednica UZOR tih kaznenih tijela. Uz obilazak odjela, članovi Radne skupine razgovarali su sa zatvorenicima o njihovom dosadašnjem iskustvu sa Zajednicom UZOR.

Zatvorenici Kaznionice u Lepoglavi uključeni u Zajednicu UZOR izražavaju zadovoljstvo boravkom i suživotom u Zajednici te promjenama uvjeta na odjelu. Voditelji Zajednice UZOR izrazili su općenito zadovoljstvo te su istaknuli prednosti i nedostatke Zajednice UZOR. Kao prednosti naveli su bolje organizirano slobodno vrijeme, čistoću odjela i soba, ugodniji boravak na odjelu, bolja organizacija čišćenja, imponirajući utjecaj predstavljanja primjera drugim zatvorenicima, priliku za rad na sebi, povezanost zatvorenika, kvalitetniju komunikaciju, rješavanje razmirica na konstruktivan način te činjenicu da se uvijek imaju kome obratiti za pomoć. Od nedostataka ističu da im je „paziti na sve“ ponekad i opterećenje, nisu zadovoljni brzinom rješavanja njihovih prijedloga, dodijeljene negativne bodove doživljavaju neuspjehom te očekuju da njihov trud i boravak u Zajednici UZOR doprinese izvankaznioničkim pogodnostima i eventualnom uvjetnom otpustu[20].

Zatvorenici Kaznionice u Lipovici- Popovači uključeni u Zajednicu UZOR imaju veoma pozitivno mišljenje o Zajednici UZOR te smatraju da je uvela pozitivne promjene u život zatvorenika. Ističu mnogobrojne prednosti: olakšana prilagodba novodošlim zatvorenicima, prilika za smisleno i svrhovito provođenje vremena, povećana aktivnost svih zatvorenika (čak i starijih zatvorenika i stopostotnih invalida), urednija kaznionica, neopterećujuće aktivnosti čišćenja, upoznavanje, povezivanje i bolja komunikacija s ostalim zatvorenicima i službenicima, prilika za argumentiranje i uvažavanje njihovih zahtjeva, brže rješavanje problema. Od prijedloga su istaknuli potrebu povećanja određenih sadržaja (povećanje dozvoljene veličine TV ekrana, obogaćivanje knjižnog fonda i fonda dnevnog tiska, organizacija video projekcija

[20] Zapisnik s 11. sastanka Radne skupine. Prilog Dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-08-01-04-01-18-58 od 04. travnja 2018. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

filmova, te gostovanja glazbenih i kazališnih predstava. Također navode da fluktuacija zatvorenika otežava funkcioniranje Zajednice UZOR[21].

Zatvorenice Kaznionice u Požegi uključene u Zajednicu UZOR također smatraju da je Zajednica UZOR uvela veoma pozitivne promjene u njihov život te se o njoj veoma pozitivno izražavaju. Za razliku od zatvorenika koji su usmjereniji na zahtjeve organizacijske i materijalne prirode, zatvorenice su više usmjerene na međuljudske odnose. U skladu s time ističu da u odnosu na ranije, lakše uspijevaju riješiti probleme međusobne komunikacije „korak po korak" te da su opuštenije. Također su istaknule važnost uloge Odbora za prijam za olakšavanje prilagodbe novodošlih zatvorenica, a bilo je i govora o poteškoćama aktiviranja svih zatvorenica[22].

Zatvorenici Kaznionice u Valturi uključeni u Zajednicu UZOR jednako se pozitivno o njoj izražavaju kao i zatvorenici iz ranije spomenutih kaznenih tijela. Ističu kako su zatvorenici s početka bili jako skeptični prema projektu i da su se postignute promjene događale postepeno te se uspio otvoriti dijalog između zatvorenika i uprave kaznionice. Naglašavaju mogućnost zalaganja za dobrobit cijele zatvoreničke zajednice, lakoću uključivanja zatvorenika u različite aktivnosti, bolju međusobnu komunikaciju, a kao glavnu prednost ističu da „mogućnost dijaloga omogućava zadržavanje osjećaja vrijednosti". Kao glavni nedostatak zatvorenici ističu slabu motiviranost zatvorenika za uloge voditelja i odbora Zajednice UZOR[23].

Može se zaključiti da su zatvorenici uglavnom zadovoljni s uvođenjem Zajednica UZOR u kaznionice i zatvore. Najveće prednosti koje ističu vezane su uz područje međuljudskih odnosa te osobnog rasta i razvoja, što uvelike olakšava njihovo izdržavanje kazne zatvora i priprema ih za izlazak na slobodu. Neki od problema vezanih uz Zajednicu UZOR su potraživanje dodatnih sadržaja, odnosno aktivnosti te fluktuacija zatvorenika. Zatvori u odnosu na kaznionice imaju

[21] Zapisnik s 12. sastanka Radne skupine. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-08-01-04-01-18-69 od 26. travnja 2018. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.
[22] Zapisnik s 13. sastanka Radne skupine. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.
[23] Zapisnik s 14. sastanka Radne skupine. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-08-01-04-01-18-82 od 13.srpnja 2018. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

veću fluktuaciju zatvorenika, stoga je provođenje Zajednica UZOR nešto teže u odnosu na kaznionice u kojima se nalaze zatvorenici s dugogodišnjim kaznama zatvora. Velika fluktuacija zatvorenika za posljedicu ima izlaženje zatvorenika iz Zajednice UZOR, čime se narušava njezina dinamika i otežava njezino funkcioniranje. Kaznionice također u prostornom smislu nude više potencijala i prilika za osmišljavanje različitih aktivnosti.

7. ZAKLJUČAK

Kazna zatvora već se nekoliko stotina godina koristi kao glavna metoda u borbi protiv kriminala. Spoznaje o uzrocima kriminaliteta i kriminalnog ponašanja utjecale su na promjenu mišljenja o ulozi zatvorske kazne, stoga se javila ideja o rehabilitaciji i resocijalizaciji zatvorenika za vrijeme izvršavanja kazne zatvora. Kazna zatvora se tako počela temeljiti na rehabilitacijskom pristupu koji je usmjeren na osposobljavanje zatvorenika za život na slobodi u skladu sa zakonom, nakon izdržane kazne zatvora. Uspješna rehabilitacija i resocijalizacija za vrijeme izvršavanja kazne zatvora nastoji se postići odgovarajućim tretmanom koji između ostaloga podrazumijeva individualizaciju kazne, odnosno formiranje pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora za svakog zatvorenika. Na temelju pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora, svaki zatvorenik uključuje se u određeni program tretmana. U Republici Hrvatskoj, kazna zatvora se također temelji na rehabilitacijskom pristupu, a u okviru toga postoje opći programi tretmana (izobrazba, rad, organizacija slobodnog vremena, dušobrižništvo i vjeroispovijedanje, priprema za otpust i pomoć nakon otpusta), posebni programi tretmana (tretman ovisnika o drogama, tretman ovisnika o alkoholu, tretman seksualnih delikata, trening kontrole agresivnog ponašanja, posebni program tretmana počinitelja kaznenih djela u prometu, trening socijalnih vještina, tretman počinitelja nasilja) te edukativno – razvojni programi („Zatvorenik kao roditelj“, „Vozač – čimbenik sigurnosti u prometu“). Osuđenička samouprava u tretmanskom smislu zatvorenicima pruža priliku za unaprjeđenje njihovih potencijala s ciljem osposobljavanja za odgovoran život na slobodi. Suvremeni oblik osuđeničke samouprave

„Módulo de Respeto“ primjenjuje se već sedamnaest godina u Zatvorskom sustavu Španjolske, a stručnjaci navode njegove brojne prednosti: pozitivni odnosi među zatvorenicima, preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje, ispunjavanje obaveza, angažiranje zatvorenika u različitim aktivnostima, zatvorenici postaju nositelji vlastitih i tuđih promjena, humaniziranije izdržavanje kazne, bolji higijenski uvjeti, veća sigurnost unutar ustanove, veće poštivanje službenika i slično. Ideja za uspostavljanje „Módula de Respeta“, odnosno, Zajednica UZOR u zatvorski sustav Republike Hrvatske proizašla je iz Twinning projekta „Podrška zatvorskom sustavu Republike Hrvatske“ koji se održavao od ožujka 2016. do lipnja 2017. godine. Provedba Pilot projekta uvođenja „Zajednica UZOR“ započela je 6. studenog 2017. godine u Kaznionici u Glini, Kaznionici u Lepoglavi te Kaznionici i zatvoru u Požegi - odjel tretmana zatvorenica, 13. studenog 2017. godine u Zatvoru u Zagrebu te 20. studenog 2017. godine u Kaznionici u Lipovici - Popovači te Kaznionici u Valturi. Do sada je bio proveden prvi ciklus evaluacije Pilot projekta, a rezultati evaluacije pokazuju da su zatvorenici veoma zadovoljni s projektom i lakše im je izdržavati kaznu zatvora. Rezultati se najviše razlikuju u procjeni kvalitete životnog prostora u kojem zatvorenici borave. Službenici također uviđaju da im je nakon uvođenja Zajednica UZOR u prosjeku lakše raditi, pri čemu služba osiguranja uviđa najviše koristi, a služba tretmana najmanje. Najveći raskorak rezultata kod službenika odnosi se na područje kvalitete radnog prostora. Neke prednosti uvođenja Zajednica UZOR koje zatvorenici navode su: bolja organizacija slobodnog vremena, čistoća odjela i soba, ugodniji boravak na odjelu, olakšana prilagodba novodošlim zatvorenicima, imponirajući utjecaj predstavljanja primjera drugim zatvorenicima, prilika za rad na sebi, povezanost i kvalitetnija međusobna komunikacija, rješavanje razmirica na konstruktivan način, uvažavanje njihovih zahtjeva, zadržavanje osjećaja vrijednosti i slično. Od nedostataka uvođenja Zajednica UZOR, neki zatvorenici navode: sporo rješavanje njihovih prijedloga, negativne bodove doživljavaju neuspjehom, ponekad osjećaju lagano opterećenje zbog obaveza, poteškoće kod motiviranja nekih zatvorenika za uloge voditelja i odbora Zajednice UZOR. Zaključno, uvođenje Zajednica UZOR u zatvorski sustav Republike Hrvatske dovelo je do poboljšanja životnih uvjeta zatvorenika, poboljšanja međuljudskih odnosa te je zatvorenicima omogućio rad na sebi. Iako se radi o pilot projektu, vidljivi su njegovi mnogobrojni pozitivni učinci u tretmanskom smislu.

8. LITERATURA:

1. Badurina - Sertić, Đ., Franjić - Nađ, B. (2018). Zajednice UZOR. Priručnik za službenike. Kaznionica u Glini. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

2. Baker, J. E. (1964). Inmate Self – Government. *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science,* 55 (1), 39-47.

3. Bêche - Capelli, M. (2017). Module "Respect": A Prison Where Inmates Have the Keys. Preuzeto 31.08.2018. s internetske stranice: https://www.liberties.eu/en/news/module-respect-new-mode-of-detention-based-on-responsabilisation/11963.

4. Brännström, L., Kaunitz, C., Andershed, A-K., South, S., Smedslund, G. (2016). Aggression replacement training (ART) for reducing antisocial behavior in adolescents and adults. A systematic review. *Afgression and Violent Behavior,* 27, 30-41.

5. Cendón Silvan, J.M., Belinchón Calleja, E., García Casado, H. (2011). Modulos de respeto: Manual de aplicación. Ministerio del Interior. Madrid.

6. Cherry, K., 2018. The Psychology of Learning. Preuzeto 01.08.2018. s internetske stranice: https://www.verywellmind.com/learning-study-guide-2795698.

7. Damjanović, I., Šarić, J., Mikšaj – Todorović, Lj. (2000). Neki problemi tretmana osuđenih osoba u Republici Hrvatskoj. Kriminologija i socijalna integracija, 8 (1-2), 103-117.

8. Dopis Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA: 910-02/16-01/56, URBROJ: 514-07-01-04-01-16-33 od 24. kolovoza 2016. godine. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

9. Dopis Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA: 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-07-01-04-01-17-22 od 20.listopada 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

10. Dopis Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-07-01-04-01-17-22 od 20. listopada 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

11. Godišnje izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2014. godinu (2015) Uprava za zatvorski sustav. Preuzeto 03.09.2018. s internetske stranice: https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strategije,%20planovi,%20izvje%C5%A1%C4%87a/Zatvorski%20sustav/Izvjesce%20o%20stanju%20i%20radu%20kaznionica%20zatvora%20i%20odgojnih%20zavoda%20za%202014%20godinu.pdf

12. Heffner, C. L., 2001. Psychology. Preuzeto 01.08.2018. s internetske stranice: https://allpsych.com/psychology101/learning/.

13. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu (2017). Vlada Republike Hrvatske. Preuzeto 03.09.2018. s internetske stranice: https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/Registri%20i%20baze%20podataka/Izvjesce%20o%20stanju%20i%20radu%20kaznionica%20zatvora%20i%20odgojnih%20zavoda%20za%202016.pdf

14. Johnson, E. H. (1977). Potential of Inmate Self – Government. Criminology, 15 (2), 165-178.

15. Jukić, R., Sabljo, M. (2017). Penološka andragogija - Zatvorski tretman i mogućnost resocijalizacije zatvorenika. Andragoški glasnik: Glasilo Hrvatskog andragoškog društva, 21 (1-2), 27-36.

16. Kazneni zakon. Narodne novine. NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17.

17. Khaled, M., Gijón-Puerta, J. (2017). Módulos de respeto y prevención de violencia en centros penitenciarios: percepciones de profesionales e internos. Universidad de Granada.

18. Kiss, Irena (2016). Uvjetovanost formalne i neformalne strukture preuzeto 31.07.2018 s stranice: http://www.staro.rifin.com/root/tekstovi/casopis_pdf/ek_ec_605.pdf .

19. Kriteriji ulaska zatvorenika u Zajednicu UZOR. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

20. Kućni red Kaznionice u Lepoglavi. Interni materijal kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

21. Little, W. (2014). Introduction to Sociology: 1st Canadian Edition. BC Campus Open Source Textbook. Vancouver. Preuzeto 29.08.2018. s internetske stranice : https://opentextbc.ca/introductiontosociology/chapter/chapter6-groups-and-organization/.

22. Maloić, S., Rajić, S., Mažar, A. (2015). Značaj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava u prevenciji kriminalnog povrata. Kriminologija i socijalna integracija, 23 (1), 129-156.

23. Mejovšek, M. (2002). Uvod u penološku psihologiju. Naklada Slap. Jastrebarsko.

24. Ministarstvo pravosuđa. https://gov.hr/print.aspx?id=1711&url=print (Pristupljeno 03.09.2018).

25. Ministarstvo pravosuđa. https://pravosudje.gov.hr/pristup-informacijama-6341/ostale-informacije/projekti/eu-projekti/twinning-projekt-podrska-zatvorskom-sustavu-republike-hrvatske/11114 (Pristupljeno 01. rujna, 2018. godine).

26. Ministarstvo pravosuđa. https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159 (Pristupljeno 03.09.2018).

27. Mužinić, L., Vukota, L. (2010). Seksualni delinkventi- program prevencije recidiva. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 17 (2), 619-623.

28. Okvirna mjerila za uključivanje zatvorenika u Zajednicu UZOR. Interni materijali Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

29. Phelps, M. S. (2011). Rehabilitation in the Punitive Era: The Gap between Rhetoric and Reality in U.S. Prison Programs. *Law & Society Review*, 45(1), 33-68.

30. Plan aktivnosti Radne skupine za implementaciju Zajednica UZOR. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-07-01-04-01-17-03 od 16. lipnja 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

31. Program izobrazbe za rad sa zatvorenicima s višegodišnjim kaznama zatvora. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

32. Program rada sa zatvorenicima s višegodišnjom kaznom zatvora (2017). Materijali za radionice. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

33. Ricijaš, N. (2009). Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu. Pravni fakultet.

34. Rješenje Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa o osnivanju i imenovanju članova Radne skupine za pripremu, praćenje provedbe i evaluaciju Pilot projekta uvođenja „Zajednica UZOR“ u zatvorskom sustavu. KLASA: 730-04/17-04/34, UR BROJ: 514-07-01-04-01-17-01 od 24. svibnja 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

35. Rješenje Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa o mijenjanju Rješenja o osnivanju i imenovanju članova Radne skupine za pripremu, praćenje provedbe i evaluaciju Pilot projekta uvođenja „Zajednica UZOR“ u zatvorskom sustavu. KLASA: 730-04/17-04/34, UR BROJ: 514-07-01-04-01-17-37 od 12. prosinca 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

36. Sastav Tima tretmanske zajednice UZOR. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ:514-07-01-04-01-17-11 od 22. rujna 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

37. Sažetak projekta. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA: 910-02/16-01/56, URBROJ: 514-07-01-04-01-16-54 od 21. studenog 2016. godine. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

38. Sechrest, L., White, E., Brown, D. (1979). The Rehabilitation of Criminal Offenders: Problems and prospects. Washington, D.C.: National Academy of Sciences.

39. Smjernice o radu Odbora za aktivnosti Zajednice UZOR Kaznionice u Lepoglavi. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

40. Smjernice o radu Odbora za prijam Zajednice UZOR Kaznionice u Lepoglavi. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

41. Smjernice o radu Odbora za suživot Zajednice UZOR Kaznionice u Lepoglavi. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

42. Standardi međuljudskih odnosa Zajednice UZOR na 3E odjelu. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

43. Standardi ponašanja u zatvoreničkim sobama na 3E odjelu Zajednice „UZOR“. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

44. Standardi za zajedničke prostorije Zajednice UZOR na 3E odjelu. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

45. Valderrama Bares, P. (2016). Los módulos de respeto en las cárceles, una revisión desde la Educación Social. Revista de Educacion Social, 22, 29-49.

46. Zakon o izvršavanju kazne zatvora. Narodne novine, NN 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13.

47. Zapisnik s 1. sastanka Radne skupine. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-07-01-04-01-17-03 od lipnja 2017. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

48. Zapisnik s 11. sastanka Radne skupine. Prilog Dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-08-01-04-01-18-58 od 04. travnja 2018. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

49. Zapisnik s 12. sastanka Radne skupine. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-08-01-04-01-18-69 od 26. travnja 2018. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

50. Zapisnik s 13. sastanka Radne skupine. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

51. Zapisnik s 14.sastanka Radne skupine. Prilog dopisa Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa KLASA 730-04/17-04/34, URBROJ: 514-08-01-04-01-18-82 od 13. srpnja 2018. Interni materijal Kaznionice u Lepoglavi. Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.